

Ս Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՑԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐՈՒՅԱՂԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹՅԱՆ

ԲՈՎԱՆԳԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՐԵԱԿՐԱԿԱՆ		Երես
— Ասուածաշունչի Աշխարհաբար թարգմանութիւն.		161
— Հ. Բ. Ը. Միւրիւնը.		163
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
— Յաւերժական դասը.	Թ. Ե. Գ.	165
— Եկեղեցիներու Տարբերութիւններ.	Տ. Վ. Ն.	167
— Կրօնական Դաստիարակութիւնը. Կրակեօրեայ Դպրոցներ.	*	170
— Ս. ՅԱԿՈԲԱՅ ԲԵՄԷՆ — Հետիւժիճ Յիսուսի. Նորայր Վարդապետ		174
ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ		
— Եղիսա.	Թրգմ. Թ. Ե. Գ.	175
— Արսոյի մը.	Թրգմ. ԳԵՏ	176
ՊԱՏՄԱԿԱՆ		
— Նախնական Քրիստոնեական Կեանքը.		178
— Ասիոյ եօրերը Հայ մը 1602 ին.	Յ. Քիւրշեան	181
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Մխիթար Արիւմանեցի Նորագիտ Արձանագրութիւն Եւ Երկեր. Դարեգին Արեւայ. Յովսէփեանց		184
ՆՇԽԱՐԲ ՆԱԽՆԵԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ		
— Յաւելուած ի Վեհապառն Ասացուածս Ս. Եփրեմի Վասն Նիկիոյիցեայ Քաղաքի.	Յ. Յ. Մ.	185
Իւսմեղու ու Մեղրուներ.	Թրգմ. Մեղրու Նուպարեան	187
Ազգի մը Դրամագլուխը.	Գ. Մխիթարեան	188
ՄԱՏԵՆԱԽՈՍՍԱԿԱՆ		
— «Հրանդ (Մեղեմ Կիւրճեան)».	Սիւն Վարդապետ	190
— «Փերաններ Զուղանայ Եւ Հնդկանայ Բանահիւսութիւնից».	Զգոն Վարդապետ	191
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ — Բարեգործականի Քառանկիւնգամեակը. — Համբարձման Տօնը. — Պատգամականի		192

Մ Ի Ո Ն

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Բոլոր երկիրներու համար՝ ՄիՈՆի Տարեկան բաժնեգիրն է
Անգլ. Շէկ. 6 (Ամեր. Դոլար 1.50) կամ անոր համարժէքը
եւամսեայ կամ վեցամսեայ բաժանորդագրութիւն չկայ.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue Arménienne SION
Patriarcat Arménien
JÉRUSALEM — Palestine

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԿԵԳՐ. ՎԱՐՁ. ԺՈՂՈՎԻ

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՈՒՂԵԳԻԾԸ

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԱՐԶ

- 1.— Կազմութիւն Ազգային Թրքատի (Մայր Թրքատ):
- 2.— Արժեթուղթներու բարեփոխում և տեսակի սահմանափակում:
- 3.— Կոր կտակներու և հիմնադրամներու հետապնդում:
- 4.— Սովորական տրամադրելի հասցիներու յաւելում:
- 5.— Հաւասարակշռութիւն պիւտճէի՝ Մասնաճիւղերու աշխատակցութեամբ:
- 6.— Փոխառուութեան հիմնադրամ գաղթականներու տեղաւորման համար:

ՎԱՐՁԱԿԱՆ ՄԱՐԶ

- 1.— Մասնաճիւղային զրուիւթեան ձեւափոխում:
- 2.— Շրջուն գործիչներու ցանց:
- 3.— Կազմութիւն Եւրոպայի Շրջ. Յանձնաժողովի:
- 4.— Ընդհանուր քննիչի անուանում:
- 5.— Կեդրոնացում և վերին հսկողութիւն նպաստի գործերու:
- 6.— Վաւերացում Միութեան Ամերիկայի մէջ:
- 7.— Աշխատանքի բաժանում:
- 8.— Շահագրգռում և նույրում անդամներու:
- 9.— Գործակցութիւն կանանց և երիտասարդութեան:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆԶԻ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ամէն անգամ որ խօսք ըլլայ հայերէն Աստուածաշունչի թարգմանութեան վրայ՝ հարկ է նախ երկիւղած յարգանքի և հիացման տուրքը տալ մեր առաջին թարգմանիչներուն՝ որոնք Աստուծոյ շունչով հայ ժողովուրդը կենդանացնելու համար իրենց անձերը նուիրեցին ու թարգմանութեան հսկայական աշխատանքը գլուխ հանեցին:

Դարեր անցան. ժողովուրդը իր լեզուն փոխակերպեց. երանելի թարգմանիչներու բացած մատեւսը տակաւ դոցուեցաւ. անոր լոյսը հայ զանգուածներու համար վարագուրուեցաւ, ու աստուածային իմաստներու միջուկը կեղեկապեց:

Ու մտածել թէ երանելիներու դիմակալած դժուարութեանց, մանաւանդ արուեստային դժուարութեանց, մեծագոյն տոկոսը չկան այլևս: Բայց մենք նորէն աշխարհաբար Աստուածաշունչ մը չունինք:

Այժմ շրջանառութեան մէջ եղող աշխարհաբարը, որքան ալ այսպէս կամ այնպէս հայութեան որոշ խաւերուն կողմէ առտնին գործածութեան մէջ է և պէտք մը կը լեցնէ՝ չի կրնար ըսուիլ թէ ոեւէ կերպով համապատասխան է պահանջին: Հարկ անհրաժեշտ է որ Եկեղեցին ինքն իր պատասխանատուութեամբը տայ ժողովուրդին՝ իր Աստուածաշունչը, այնպէս՝ ինչպէս լաւագոյն ու օգտակարագոյնն է: Բողոքական հրատարակութիւնը իր անվաւեր թարգմանութենէն զատ՝ որ լուրջ և յայտնի արգելք մըն է անոր ընդունելութեան՝ անհարազատ ու անհրապոյր հայերէնով մըն ալ կը տառապի:

Ո՛չ որ կ'ուրանայ Աստուածաշունչի աշխարհաբար թարգմանութեան մը պէտքը: Սիւնի խմբագրութեան ուղղուած երկու նամակներ, մին անցեալ տարւոյ նոյ. ի թիւին մէջ, և միւսը նախանցեալ ամսուն, անգամ մըն ալ շեշտեցին այս պէտքը. նամակագիրները զոհողութեան իրենց բաժինն ալ յանձն կ'առնէին կատարել: Եւ անոնք պարզապէս արձագանդն են Հյոյ. Եկեղեցւոյ հարադատներուն փափաքին: Սիւն ինք ալ իր 1929 յունվարի խմբագրականով շեշտած էր նոյն պէտքը:

Շատեր կը կարծեն թէ Աստուածաշունչի թարգմանութեան խնդիրը նիւթական, այսինքն դրամի խնդիր է: Մինչդեռ այդ երկրորդական խնդրն-

դուռ մըն է, որ անյաղթելի չէ ինքնին: Հայ քրիստոնեան շատ նպատակներու տուած է իր համեստ քսակէն. Մեծ Մատեանին սիրոյն աւելի յօժարակամ կու տայ ան, եթէ միայն ուղուի իրմէ, բաժանորդագրութեան կամ ուէ այլ ձևով: Դժուարութիւնները աւելի ուրիշ տեղ են, և ասոնց յաղթելու համար դրամէ աւելի էական բաներ են պէտք:

Ասոնցմէ առաջինն է մասնագէտ թարգմանիչներու պակասը: Հսկայական այդ աշխատութիւնը լեզուագիտական, քննադատական և աստուածաբանական միջակ գիտութեամբ կարելի չէ զլուխ հանել: Այս երեք ճիւղերուն, և ասոնց յարակից այլ ծանօթութեանց խորագէտ հմուտ անձեր պէտք են մեծ գործին ձեռնարկելու համար: Չի բաւեր միայն հայերէն լեզուին տիրապետած մարդիկ ունենալ գործին լծուելու յօժարակամ: Երբայցերէնի և յունարէնի հմտութիւնը անհաժեշտ է. երկուքը միասին՝ Հ. Կ. ի համար, իսկ երկրորդը միայն՝ Ն. Կ. ի համար: Խօսք չի կրնար ըլլալ անշուշտ դրաբարին կամ օտար լեզուի մը վրայէն թարգմանելու մասին: Գրաբարը՝ բառերու ընտրութեան և լեզուական ու կանոնական ուղղութեան, իսկ օտար լեզուները՝ իմաստներու ճշգրտման մասին կրնան օգնել միայն, և այդչափ: Արդի Ս. Գրական քննադատութիւնը ճշգրտագոյնի մօտ բնագիրներ կազմած է. անոնցմէ չօգտուիլ անմտութիւն պիտի ըլլար պարզապէս: Ինչ ալ ըլլայ՝ հարադատութիւնը պահելու համար թարգմանութիւն մը ամէն պարագային բնագրէն պէտք է կատարուի:

Ամէն ոք գիտէ թէ Ս. Գիրքինը վէպի թարգմանութեան չի նմանիր: Ք. Ա. երրորդ դարուն կ'ըսուի թէ Աղեքսանդրիոյ հրեաներուն համար եղած թարգմանութեան եթանասուն հոգի աշխատեցան: Մեր ոսկեղինիկ թարգմանութեան համար հոյլ մը ձեռնհաս գրիչներու բազմամեայ տքնութիւնը պէտք եղաւ: Լուսթեր՝ որ ԺԶ. դարուն Գերմաներէնի թարգմանեց Աստուածաշունչը՝ ուրիշ երկու ընկերներու հետ, կ'ըսէ. «Արդարեւ պատահած է որ մենք վնասուած և քրննած ենք մէկ բառ մը երկու, երեք, չորս շարաթիւեր, և դարձեալ երբեմն չենք կրցած գտնել զայն»: Եւ քսան տարիէ աւելի տեւեց Լուսթերի գործը: Անգլիկան եկեղեցւոյ այժմու գործածած թարգմանութիւնը, որ բազմաթիւ ընտրեալ գիտնականներու կողմէ վերաքննութիւն մըն է նախորդին, — վերաքննութիւն մը սակայն՝ թարգմանութեան աշխատութեանց ծանրութեան հաւասար — առանց տարականոն գիրքերուն՝ տասնեակնոց տարի ժամանակ առած է:

Աւելի լաւ չէ՞ որ սպասենք մինչև որ լաւագոյն առիթը ներկայանայ մասնագէտներու պատրաստութեամբ՝ քան անկատար ու անյալիոյ թարգմանութեան մը վրայ դրամ ու մասնաւոր կորով վատնենք: Լաւագոյնէն ուրէ առտիճանով վար թարգմանութիւն մը ո՛չ միայն լեզուական և քննադատական թերութիւններով պիտի վտանգուի՝ այլ նաև աստուածաբանական և դաւանական անբաղձալի թիւրիմացութեանց ալ պիտի կրնայ տեղի տալ ապագային:

Ասկէ դատ կան նաև դժուարութիւններ՝ բնագիրի ընտրութեան, գրաբարի յեղումին տրուելիք կարեւորութեան և կշիռին, զրքերու և հատուածներու կանոնականութեան՝ և ասոնց նման խնդիրներուն՝ որոնք Ամենայն Հայոց Հայրապետին նախագահութեամբ եպիսկոպոսներու ժողովէ մը, կամ անկէ բխող յանձնախումբի մը կողմէ պէտք է լուծուին բնականաբար:

Կայ նաև աշխարհաբարի խնդիրը. Իրողութիւն է՝ որ աշխարհի հայու-

Թեան համեմատաբար փոքր մէկ տոկոսն է Թրքահայութիւնը։ Թրքահայերէն պիտի ըլլայ Թարգմանութիւնը՝ թէ արդի աշխարհագրորի ուրիշ մէկ փոփոխակութիւն։ Եւ տակաւին՝ ընտրութիւնը բարբառին ո՛ր քերականութեան պէտք պիտի ըլլայ հետեւիլ։ Վասնզի լեզուական ստուգանիշի մը ընտրութիւնն ալ դիւրին գործ մը չէ ինքնին։ Պիտի ըստի՝ թէ բազմաթիւ մեծ բաներ չեն այդ դժուարութիւնները։ Այո՛, բայց խոթերուն քանի մը հատը մեծ են արդարեւ։

Այս բոլոր նկատողութիւններով հանդերձ՝ Աստուածաշունչի Թարգմանան հրաժեշտ դործը հեռաւոր և անորոշ ապագային ձգել՝ սխալ մըն է՝ և դատապարտելի անտարբերութիւն։ Եթէ այդ դործին կատարումը այժմ, ներկայ պայմաններով հնար չէ՝ հնար է և պարտականութիւն է գործին պատրաստութեան սկսիլը՝ որոշ ուղղութեամբ քայլեր առնելով։

Յամենայն դէպս՝ մեր կարծիքով՝ պատրաստութեան աշխատանքին առաջին մասը պէտք է նուիրուի նոր կտակարանի հրատարակութեան նախ, եւ կարելի եղածին չափ ընդ փոյթ։ Այդ լրանալէն ետք՝ Հին կտակարանի եկեղեցւոյ մէջ կարդացուած մասերը (այսինքն ճառոցը) պէտք է ձեռք առնուին, ու յետոյ միայն՝ Աստուածաշունչը ամբողջութեամբ, տարիներ ետք անշուշտ։

Աստուածաշունչի Թարգմանութիւնը, Բարեպաշտ և հմուտ կրօնաւորներ կ'ուզէ ան։ Դա՛րձեալ պէտքը մարդու։

Ահաւասիկ առաջնակարգ խնդիր մը՝ որու մասին պէտք է գործնականօրէն մտածեն Հյոյ. եկեղեցիին ղեկավար պաշտօնեաները։

Լ. Բ. Ը. ՍԵՈՐԵՅԵՐՆԸ

ԻՐ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ՈՒՂԵԳԻՐՆԻՆ ԱՌԻՔՈՎ

Բարեգործութիւնը քրիստոնէական առաքինութիւն մըն է. բարեգործութիւնը՝ որ ո՛չ թէ միայն գութի, սիրոյ և կարեկցութեան զգացումէն կը բխի՝ այլ նաև, և մանաւանդ, պարտականութեան գիտակցութենէն։ Բարձր գործ մըն է բարիք ընելը՝ անհատական ուղիով։ Վեհ գործ մըն է՝ երբ ընկերային համագամանք ստանայ ան։ Եւ լայնագոյն առումով՝ բարեգործութիւն է ամէն ինչ՝ որ մարդկային ընկերութեան՝ կամ աւելի սեղմ՝ ազգի մը ունէ օգուտ կը բերէ՝ զարգացման և ազնուացման տեսակէտէն, նիւթապէս, բարոյապէս և հոգևորապէս։

Բարեգործականը, ուրեմն, առանց շատ անունը տալու Աւետարանին՝ առնոր դատին ծառայութիւն մըն է ըստ ինքեան։ Մեծ օգնութիւն մըն է այն դործին՝ զոր Հյոյ. եկեղեցին կը ձգտի և պէտք է ձգտի չայ Ազգին համար։ Վասնզի հայութեան նիւթական և մտաւորական յառաջդիմութիւնը, որուն ծա-

ուայելու համար զոյութիւն ունի Բարեգործականը, անոր հոգևոր ուժերուն արդիւնաւորման մեծագոյն նպաստը կը բերէ:

Ասկէ զատ՝ մեր ազգը եթէ հրամայողական պահանջ մ'ունի իր ուրոյն զոյութիւնը ամուր հիմերու վրայ դնելու համար՝ ինքնօգնութեան զօրեղ կազմակերպութեան մը պահանջն է այն: Իր ուժերով քաղաքակրթական գեանի վրայ ռաքի կանգնելու յարատե ճիշդ՝ որ ամէն ազգերու մեծութեան զաղտնիքը եղած է, և այդ ճիշդ իմաստնօրէն կազմակերպեալ մեքենականութեամբ մը որոշ նպատակի մ'ուղղելը՝ մեր ազգային գործունէութեան առանցքը և պարունակը պէտք է կազմեն:

Այդ առանցքին շուրջ և այդ պարունակին մէջ քառորդ դար մ'ամբողջ գործած և տակաւին երկար գործելու կոչուած Հ. Բ. Ը. Միութիւնը տարիներու հոլովոյթով հետզհետէ աւելի և աւելի իրեն կը հրաւիրէ ուշադրութիւնը Ազգին վերականգնումին անսասան յոյսովը վառուած հոգիներուն: Միւրճուեցանք զործերու մէջ՝ որոնք մեր զուխէն վեր էին. հետզհետէ կը տեսնենք թէ այն զործը՝ որուն նուիրուիլն իր նպատակն ըրած է Բարեգործականը, ոչ թէ միայն վեր չէ մեր զլխէն՝ այլ ընդհակառակը այն միակ զործն է՝ զուտ ազգային մարզին մէջ՝ որ ապահովագոյն երաշխիքը կուտայ առաւելագոյն օգտակարութեան՝ ազգային յառաջդիմութեան ճամբուն վրայ: Բարեգործականի նպատակին մէջ՝ իրայնութիւնը (réalisme) եւ զաղափարայնութիւնը երջանիկ միութեամբ մը մէկ զիծի վրայ կը քալեն:

Հ. Բ. Ը. Միութեան Քսանէհինգամեայ Յորելեանին առթիւ արտայայտուած զուսպ և ամբախարիսխ խանդավառութիւնը կը ցուցնէ գնահատման այն լրջութիւնը՝ որ անհրաժեշտ է ամէն լաւագոյն նպատակներու տեականապէս և արդիւնաւորապէս իրագործման համար: Քսանէհինգ տարիներու շրջան մը թերեւ շատ երկար չթուի: Երկար կամ կարճ՝ յամենայն դէպս անցած շրջանի մը արժէքը՝ գործունէութեան և արդիւնաւորութեան տեսակէտէն՝ պատմական գնահատութեան մը իրաւունքը միայն կը շինէ, և մարդոց սրտին մէջ երախտադիտութեան եւ ազնիւ հպարտութեան զգացում մ'արթնցնելու կը ծառայէ լոկ: Բարեգործականը՝ տրուած ըլլալով այն դժնդակ պայմանները որոնց մէջ գործելու հարկադրուեցաւ՝ իր ետին զինք յանձնարարող արծաթափայլ պատմութիւն մը թողած է արդարեւ: Պատմութիւն մը՝ որ պատիւ կը բերէ ազգին, որ շատ անգամ չէ՝ որ կրցած է այսպիսի կազմակերպութիւններ ստեղծել եւ զանոնք ապագային մէջ խառնել: Բայց բաւական չէ անցեալ մը շինած ըլլալ:

Հայութեան Բարեգործականի հանդէպ տածած զիտակից զգացումներուն խանդավառութեան տուրքը կը վերաբերի մա'նաւանդ այն ուժին՝ զոր Բարեգործականը զօրութեանաբար ունի իր մէջ՝ ազգին ապագային համար: Յորելեան բառը կը զործածուի առհասարակ մայրամուտին մօտեցած աստղերու տօներուն համար: Յորելիական ճառերը դամբանականներ կը հոտին: Բայց Բարեգործականի Քսանէհինգամեակի հանդէսը ծննդեան տարեդարձ մըն է, եւ հաստատուն յոյսերով ցնծութեան տօն մը պէտք է ըլլայ:

Եւ Միութիւնը զգացած է ժամանակներու և պէտքերու փոփոխման հետ՝ ուղեգիծի և գործունէութեան դաշտին մէջ վերածնութեան պէտքը: Կեդրոնական Վարչական Ժողովը հրապարակ հանած է իր նոր ուղեգիծը, որով լայն և

գեղեցիկ հորիզոններ կը բանայ Միութեան առջև: Իր ցեղին մեծութեան և բարձրացման ցանկացող ամէն հայ պիտի հրճուի տեսնելով կազմակերպութիւն մը՝ որ կ'առաջադրէ այդպիսի ծրագրի մը զործադրութիւնը: Այդ ծրագրին ամփոփումը կ'երևի մեր թերթին կողքին վրայ: Անոր տարրերը առանձին առանձին քննութեան ենթարկելու միտք չունինք: Ինչ որ փարեղի է մեզի համար՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան իբր կազմակերպութիւն հետապնդած զազափարն է, եւ այդ զազափարը իրականութիւն դարձնելու համար անոր ցոյց տալ կըցած ճիղը:

Ամէն հայ նուիրական պարտականութիւն ունի փարել Բարեգործականին ո՛չ թէ միայն որովհետեւ անիկա 25 ամեայ փայլուն զործունէութիւն մ'ունի իր ետին՝ այլ մանաւանդ որովհետեւ ազգին մէջ մեծ և նախախնամական ազդակ մ'ըլլալու կարելիութիւնները ունի ան իր մէջ՝ յառաջիկային համար: Հաստատութիւն մըն է Բարեգործականը՝ ուր քրիստոնեայ հայը կընայ կազմակերպեալ զործունէութեան մը անհատական ձեռնարկին վրայ ունեցած առաւելութիւնները օգտագործել լաւագոյն կերպով՝ իր եղբայրներուն օգնելու համար նիւթապէս և բարոյապէս, — առանց անշուշտ անհատական բարեգործութեան ոսկի առաքինութիւնն ալ բոլորովին մոռացութեան տալու:

Տ. Վ.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅԱԻԷՐԺԱԿԱՆ ԴԱՍԸ

(Տօն Իննգեան Տեառն)

(Տիսու, Բ. 11-15)

Քրիստոնէութեան հետապնդած նպատակը միայն բնագոնցական ճշմարտութիւն մը կամ կրօնական խորհուրդ մը չէ, այլ նաեւ զործնական կեանքի բարոյական վիճակ մը: Այս պատճառաւ Աւետարանը որքան վարդապետական գրեւորածք մը՝ նոյնքան ու թիրեւս նաեւ աւելի նոյնիսկ՝ ուսուցումի գիրք մը, հոգեւոր կրթութեան մատեան մըն է, որ կը ցուցնէ մեզի թէ որոնք են այն միջոցները կամ պայմանները, որոնց զործադրութեամբ պիտի կարենանք Աստուծոյ կամքին համաձայն կեանք մը ունենալ:

Բայց ինչ որ մեր կրօնքին ամէնէն սըրտագրաւ առանձնաշատկութիւններէն մին է մասնաւորապէս, սա կէտն է թէ վարդապետութիւն և բարոյական, թէ և ըստ ինքեան ուրոյն իմացումներ, բայց հեռի իրարմէ բացարձակապէս անկախ ըլլալէ, ընդհակառակն մին միւսին ըզխուծմն է գոգնես. ու հաւատքի կալուածին մէջ երկուքը, իրրեւ անշփոթ այլ անբաժան համա-

դրութիւն մը, զիբար կը լրացեն պարզապէս:

Ասոր համար է անշուշտ որ, Քրիստոնէութեան ըմբռնումին մէջ, լաւ հասկըցումով կամ իր ազնուազոյն կերպին բարձրացումով կեանքը՝ կրօնքն է նոյն իսկ, ու կրօնքը, իր ամէնէն վերացական տեսականութեանց մէջ ալ, միշտ բարոյացուցիչ եղբակացութիւններով արգաւանդ, շուտով կը նոյնանայ կեանքին հետ:

Այսպէս, աստուածային յայտնութիւնը, որուն զիտուծն է մարդկային փրկագործութիւնը միայն, նոյն ատեն, Առաքեալին բացատրութեամբ՝ խրատ մըն է, Քրիստոսի կեանքին մանրամասնութիւններովը հրաշալի կերպով և յաւիտենականապէս պատկերազարդուած զաստիասութիւն մը, որ կը սորվեցնէ ինչ որ կարեւոր է՝ արժանանալու համար այդ փրկութեան: Ու այդ զասը կամ խրատը մարդոց կ'աւանդուի ուսուցումի ամէնէն պարզ ու համոզիչ կերպով, պիտի ըսէի մանկավարժական կանոններու յատուկ և թեւադրական եղանակներով, նախ ժխտական և յետոյ հաստատական պատուէրներով. այսինքն ընտելացնելով մարդը խորշիլ նախ ամէն բանէ որ յոռի է և գոհնիկ, և ապա սիրելի ինչ որ բարի է և ազնիւ:

Աւետարանական դաստիարակութեան նպատակն է արդարեւ քրիստոնէական կեանքը: Արդ, որպէսզի այս կեանքը իւրապէս սկսի կազմաւորուիլ մարդուն մէջ, առաքեալին տեսութեամբ՝ անհրաժեշտ է որ սիրտը կարենայ ձկտիլ իր մէջէն ի բաց տարամբժելու չարին բոլոր ձեւերն ու վիճակները, ի սպառ հրաժարելով ամէն բանէ առաջ ամբարիշտ զգացումներու և անբարոյ հակումներու խոնուիներէն և խառնումներէն յառաջացած բոլոր ապականիչ ներգործութիւններէն, և իր ամբողջ կորովը սեւեռելով միայն զէպի գործադրութիւնը բարիին, պարտաւորելով ինքզինքը բարին միայն ունենայ միշտ ի նկատի՝ պիղծ ու զեղծ պայմաններու և հանգամանքներու այն դրութեան մէջ, որ նիւթական աշխարհն է ինքնին, կամ մարմինն կեանքը, իր բոլոր խաբուսիկ հրապոյններուն մէջ:

Խոր է վիշտը, որ իրարմէ կը բաժնէ Աստուծոյ սիրոյն և աշխարհի սիրոյն վրայ կանգնուած կեանքերը: Աշխարհի ցանկութիւնները, որոնք մարմինին զրգիւին, աչքերուն խողանքին և կենցաղապաշտ միտումներէ ծնած վիտութեան մէջ կը գլուխեն իրենց պարարիչ սնունդը (Ա. Յովհ. Բ. 16) չեն կրնար հաշտ ընթանալ քրիստոնէական կեանքի սրբութեան սկզբունքներուն հետ: Առաջինները՝ ժխտական, իսկ վերջինները՝ դրական մասերն են շնորհաց դաստիարակութեան, որ Աւետարանով մարդուն քարոզուած բարոյականին կանոնն ու մեթոտն է պարզապէս, և որուն միջոցաւ միայն կարելի է ճանչնալ քրիստոնէական կեանքը իր կատարելութեան մէջ, իր երբեակ կողմերուն վրայ, որոնք են զգաստութիւնը, արդարութիւնը և աստուածապաշտութիւնը:

Ճշմարիտ հաւատացեալը պէտք է կարենայ իր կեանքին մէջ նոյն իսկ արդիւնազորեկ իր պաշտած կրօնքին և զաւանած հաւատքին կենդանի պտուղը, հաւասարապէս բարի ըլլալով իր անձին, իր ընկերին և Աստուծոյ հանդէպ:

Մարդ իրօք բարի կը լինի իր անձին նկատմամբ, երբ կրնայ զգաստութեան սանձով չափաւորուած ուղղութեան մէջ պահել իր ֆիզիքական և հոգեկան կարո-

ղութիւնները, իր ձկտումներն ու կիրքի ներքին բերումները, որոնք, ինչպէս ամէն ինչ որ զօրութիւն է ըստ ինքեան, վնասարեւ միայն կը լինին՝ թողուելով իրենց ապերասան և անուղղայ սաստկութեան մէջ: Ու բարի՝ վերաբերմամբ ընկերին, երբ անոր հետ ունեցած իր բոլոր յարաբերութիւններուն մէջ չի կորսնցնել ընտելութիւն կշիռը, թոյլ չի տար երբեք որ համակրութեան կամ հակակրանքի նկատումներ, այսինքն անձնական զգացողութեան վիճակներ, ազդեն իր զատումին վրայ, տարակոյսի տակ ձգելով երբեմն իր զիմացիին ինքնութեան և ազատութեան անսոյս սկզբունքն անգամ: Իսկ բարի լինիլ Աստուծոյ հանդէպ՝ բարեպաշտութիւնն է ինքնին, այսինքն գերազանց բարիին պաշտումը. առաքինութիւն՝ զոր կարենալու համար կատարել, մարդ պէտք է կարենայ նախ մոռնալ ինքզինքը և աշխարհը և խորհիլ այն բոլոր բարիքներուն վրայ, որոնց տօնին ու բաշխողն է Աստուած: Արժան է զիտել հոս թէ երբ բարի կը լինինք մեր անձին կամ մեր ընկերին հանդէպ, չափով մը բարեբաւած կ'ըլլանք մէկին և միւսին: Բարեպաշտութիւնը չի կրնար սոսկայն անշուշտ զմեզ տանիլ միեւնոյն կամ նման արդիւնքի մը՝ նկատմամբ Աստուծոյ, որ անկարօտ է բարիքի: Պաշտելով գերազոյն բարին, առ առաւելն կատարած կը լինինք արդարութեան անսոսկելի պարտականութիւն մը, խոստովանելով բարութեան էութիւնն ինքնին, այսինքն անոր ծագումին, վախճանին և նկարագրին մասին պայծառ պահելով մեր ըմբռնումն ու գիտակցութիւնը, և այս կերպով մեր սիրտը յաւէտ ընդունակ դարձնելով զգացումներու և զգալափոքներու գործնականացումին:

Երկրաւոր այս կեանքը, թէև տօրեայ և վաղանցուկ, բայց հոգիին համար ունի ճակատագրական արժէք մը, որ կը կայանայ այն կերպին մէջ, որով մարդ կ'ապրի զայն: Մեծ է այդ արժէքը և փրկարար, եթէ մարդ կրցած է իր աստեղոր կեանքը ընել պատրաստութիւնը լաւագոյն և ճշմարիտ կեանքին, բուն կեանքին, որ Հանդերձեալն է, և որուն խորհուրդը միայն կրնայ և պարտի լուսաւորել մեր քայլերը այն մութին մէջ որ մեղքն է ինքնին:

այսինքն աշխարհը, իր բոլոր ցանկութիւններովը:

Այդ խորհուրդով և այդ ուղղութեամբ մշակուած քրիստոնէական կեանքին գիտակցութիւնն է որ մեր խղճին մէջ պիտի կրնայ արթնցնել զգացումը երանաւտ Յոյսի մը իրաւունքին, յոյսի՝ որուն մտածումն իսկ կը լեցնէ մեր հոգին անանցական բերկրանքի մը յոյզերով:

Այդ բերկրանքը այնքան աւելի ազնուական է և սուրբ, որքան հզօր է Յոյսը՝ որ կը բղխի ակնկալութիւնէն միւսանդամ յայտնութեանը մեր հոգեկան ազատագրումին համար ինքնագոհուած մտածածային այն փրկիչին, որուն շնորհիւ պիտի կրնանք այլ ևս ինքզինքնիս նկատել Աստուծոյ ցեղէն և անոր սեփական ժողովուրդ մը, իր արիւնովը սրբուած և կնքուած, և բարի զործերու նախանձախնդրութեամբ առլցուած:

Այս է յաւիտենական դասը, զոր Յիսուսի մարդեղութեան եղելութիւնը, իբրեւ խորհուրդ Աստուծոյ շնորհաց մարմնացման և երեւան երկրի վրայ, միանգամ ընդ միշտ տուած է մարդկային լրութեան:

Աւ Աւետարանի պաշտօնէին մօնաւանդ պարտականութիւնն է հնչեցնել միշտ աստուածային այդ դասը՝ վստահութեան, անկեղծութեան, և համոզումի այնպիսի ջերմ և կենդանի շեշտով, որ ամէնքը յարգանքի միայն պարտաւորութիւն Աւետարանի գոսարեմին առջև:

19 Մայիս 1931

Թ. Ե. Գ.

ԽՈՐՀՈՒԲԳ ԵՒ ԽՕՍԳ

Ժամանակը կը փոխէ դաստիարակ ակնոցը:

*

Չկայ մեծ պատմական դիպք մը առանց մեծ զոհողութիւններու:

*

Աշխատատեղ մտքդուն համար չկայ աւելի սուս քան մը քան ժամանակը:

*

Ոչ ոքի մասին չարախօս մի՛ ըլլա՛մ, ոչ իսկ ձեր բշխակներուն վրայ:

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ե

ՀԱՒԱՏԲ, ԴԱՒԱՆԱՆԲ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ

Միութիւնը, ընդհանրականութիւնը, առաքելականութիւնը և սրբութիւնը նշաններն են Քրիստոսի ճշմարիտ եկեղեցիին, և անոր նկարագրին չորս գիծերը կը կազմեն: Այս նշաններուն խմաստը յայտագրութեամբ հակիրճ կերպով Սիոնի նախանցեալ թիւին մէջ:

Սակայն այս նշանները գործնական ընծայող եւ եկեղեցիին կեանքին պայմանը հանդիսացող չորս սարբեր կան: Անոնցմէ մէկն է դաւանանքը: Հարեանցի խորհուրդներու համար սովորութիւն է շփոթել դաւանանքը հաւատքի հետ՝ որ պէտք է առնուի իր լայնագոյն խմաստով: Անհրաժեշտ է սակայն երկուքին առնչութիւնը և տարբերութիւնը միանգամ ընդ միշտ յստակօրէն բժրոնել:

Դաւանանք բնելով կ'իմանանք այն հաւաստումները կամ վճիռները՝ որոնք իբր Քրիստոսէ յայտնուած եւ առաքեալներէ քարոզուած ճշմարտութիւններ կ'ընդունուին: Այդ ճշմարտութիւնները Քրիստոսի Աւետարանին բովանդակութիւնը կը կազմեն:

Անոնք որ Քրիստոնէական եկեղեցիի անդամ են կամ կ'ուզեն ըլլալ՝ այդ ճշմարտութիւնները պէտք է որ ընդունին. եթէ ոչ՝ եկեղեցիի անդամ չեն կրնար ըլլալ: Եւ իրենց այդ ընդունելութիւնը պէտք է հրապարակաւ յայտարարեն՝ ինչպէս կ'ընեն Ուղղափառ եկեղեցիներու բոլոր անդամները, այլեւայլ հանդիսաւոր առիթներով: Այսպէս՝ դաւանանքը քրիստոնէական ճշմարտութեանց արտայայտութիւնն է, զորս պէտք է խոստովանի ամէն քրիստոնեայ՝ որպէսզի եկեղեցին գիտնայ թէ իր ծոցը մտնել ուղղ կամ մտած անձը ի՞նչ միտքի կը ծագայէ և ի՞նչ համոզումներու և սկզբունքներու տէր մէկն է:

Հաւասքը սակայն, տարբեր է: Անիկա մարդուն միտքին և հոգիին ունենալիք առաքելութիւնն է: Ներքին հոգեկան վիճակ մըն է, վիճակ մը նուիրումի, սիրոյ, վրստահութեան, համոզելութեան, խաղաղութիւն, եւայլն, հանդէպ Աստուծոյ և հանդէպ այն ամէն բաներուն՝ որոնք Անոր յայտ-

նութենէն են։ Ս. Պօղոս առաքելի թուղթերուն մէջ այս հաւատքը հրաշալի փայլով մը պարզուած է։ Այս հաւատքն է պայման, եւ միակ պայման փրկութեան, երբ անշուշտ արդիւնաւոր կը հանդիսանայ այն՝ անհատին անձնական եւ ընկերային կեանքին մէջ։ Մարդուն մէջ եղող աստուածային տա՛րրը կը կազմէ այս հաւատքը։ Քրիստոսի մարդեղութիւնը, Աւետարանը, եկեղեցին իր բովանդակ զործունէութեամբ՝ մարդուն մէջ այս փրկարար, անճառելի հաւատքը ստեղծելու համար են։ Բայց ինչպէս Աստուած անճառ է եւ անքնին, նոյնպէս հաւատքի այս ուժը անճառ եւ անքնին, անչափելի եւ անսահմանելի բան մ'ունի իր մէջ։ Աստուած միայն զիտէ մարդուն սիրտը։ Ընդունայն է, մինչեւ իսկ մեղք՝ որեւէ քրիստոնէի մը համար իր եղբոր հոգիին խորը, «սրբութիւն սրբութեանց» թափանցելու ջանք ընել։ Քահանայապետին (Քրիստոսին) միայն մատչելի է այն։ Նոյնիսկ մարդ իր անձին հաւատքին չափը լիովին չի կրնար գիտնալ յաճախ։

Այսուհանդերձ հաւատքը իր գոյութիւնը եւ ներկայութիւնը կը յայտնէ. եւ կը յայտնէ հարկաւորաբար՝ միտքին միջոցաւ, սրտին միջոցաւ եւ կամքին միջոցաւ։ Հաւատքը այս երեք երեսներով կը ներկայանայ մեզի։ Այս երեք երեսներու ներդաշնակօրէն ըմբռնումը յոյժ էական է. բայց հոս այդ կէտը ընդլայնելու տեղ չունինք։ Առնելով առաջին երեսը՝ այսինքն հաւատքը միտքով արտայայտուած, կրնանք զայն նմանցնել խորհուրդի, որ ճշմարտութիւնը մտածելու մեր զործունէութիւնն է։ Եւ ճիշտ ինչպէս որ խորհուրդը ուրիշներու փոխանցելու եւ ուրիշներու խորհուրդը մեր միտքին մէջ ընդունելու համար անհրաժեշտ պէտք ունինք խօսքի՝ այնպէս ալ հաւատքը իր երկինքէն երկիր իջեցնելու, զայն սուրբերու հաղորդակցութեան համար շօշափելի եւ իրական դարձնելու համար՝ անհրաժեշտ պէտք ունինք դաւանանքի անդրուարին։ Ուստի «չի բաւեր որ եկեղեցին ունենայ միայն ներքին հաւատք մը, այլ պէտք է ունենայ եւ արտայայտնալ դաւանութիւն մը» (Օրմ. Լոյս, 1905)։ Առանց կաղապարի՝ դաղափարը չ'ապրիր, իր գիմադիծը կը կորսնցնէ։

Հաւատքը՝ ուրեմն՝ անհետանելի եկեղեցիին միութեան հիմն է. դաւանանքը՝ անհետանելի եկեղեցիին կազմակերպութեան հիմերէն է։ Դաւանանքը եկեղեցիին մէջ՝ կարելի է բաղդատել՝ լեզուին հետ՝ մարդկային ընկերութեան մէջ։ Նաեւ՝ ինչպէս ընկերակցութիւն մը սկզբունքներու վրայ կը կենայ՝ այնպէս ալ դաւանանքը եկեղեցին կանգուն պահող սիւներէն է, եւ պայման է անոր գոյութեան իրր հաստոյթ։ Պատահամբ տեսայ կարեւոր անդլիկան հանդէս մը՝ որ իր խմբադրականին մէջ կը գրէ. «Քրիստոնէութիւնը երեւցաւ աշխարհի մէջ ո՛չ թէ որպէս տեսութիւն մը որ հոս հոն տարուբեր կը ծփայ անհատներու միտքին մէջ՝ այլ իրր վարդապետութիւն մը՝ որ կը պահուի կազմաւորեալ հաստոյթի մը մէջ, եւ այս հաստոյթը ուղղակի արդիւնքն էր Տիրոջ գործին»^(*)։

Անոնք որ դաւանանքը իրր պայման կը մերժեն՝ մերժած կ'ըլլան եկեղեցին, որով անոր մէջ եղած ըլլալու իրենց պնդումը՝ հակասութիւն է գլխովին։ Եւ ո՛չ միայն այդ չափ, անոնք որ կ'անտեսեն դաւանանքի անհրաժեշտութիւնը՝ Յաւիտեանական Կրօնքին դատաւնիքը ստորագրելու կարճատես յիմարութիւնը եւ մեղքը զործած կ'ըլլան։ Պէտք է տեսնել հեռուն՝ դուշակելու համար թէ ո՛ւր կ'երթան դաւանանքն ու անոր հեղինակութիւնը մերժողները, որոնք «քրիստոնէութիւնը կեանք է» ճշմարտութիւնը միակողմանի կը դիտեն, զայն չեն հասկնար լիովին, եւ այդպէսով իրենց ուղիղ տեսութիւնը կը մթազնեն։

Ուղղափառ դաւանանքը իր բանաձեւումին հեղինակաւորութեան տեսակէտէն իրեն կուտան ունի եկեղեցւոյ Իշխանութիւնը։ Ասոր հարեւանցի ականարկեցինք, տակաւին անդրադառնալու առիթ կ'ունենանք։

2

ԳԱՆՈՒՆԱՆՔԸ ԵՒ ՀԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Դաւանանքի մասին տիրող մոլորութեանց ականարկելէ առաջ՝ հարկ է ընթերցողին ուշադրութիւնը հրաւիրել հին եկեղեցւոյ մէջ դաւանանքի — հաւատամքի — դարգացման երեւոյթին։

Իրաւ է որ հաւատամքի առաջին պաշ-

(*) Այս խնդիրներու մասին Սիոն առաջ ալ արտայայտուած է. տես Սիոն 1927, Մայիս։ Նաեւ Լոյսի մէջ (1905) Օրմանեանի գրութիւնը։

առնական յայտարարութիւնը նիկիոյ ժողովին մէջ խմբագրուեցաւ: Բայց դաւանանքի սկիզբները կ'եննին մինչև Քրիստոսնէնութեան հնագոյն գրականութիւնը — Ս. Պօղոսի թուղթերը: Դաւանանքի առաջին ձևը կուտայ Հռ. Ժ. Գ-ի սա' խօսքը. «Եթէ Քրիստոսը Տէր դաւանիս (ἐξουσίαν) քու բերնովդ, եւ հաւատաս սրտովդ թէ Աստուած յարոյց զԱյն մեռելներէն՝ պիտի ապրիս:» Դարձեալ Ս. Պօղոս կը դատաւարտէ «ունայն խօսքերով խտորեալները» եւ ողջամիտ վարդապետութիւնը չափանիշ կը դնէ: «Ողջամիտ վարդապետութիւնը» ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ուղղափառութիւնը: Երրորդութեան դաւանանքն է՝ մըկրտութեան ատեն տիրական հրամանով խոստովանող «Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ» խօսքն ալ:

Աւետարանական ժամանակներուն մի քանի բառերով արտայայտուած դաւանանքներ բաւական չեղան սակայն եկեղեցիին նկարագիրը անաղարտ պահելու դարերու ընթացքին: Ժիշտ ինչպէս հիմայ՝ այն աւտեն ալ եղան մարդիկ՝ որոնք Քրիստոսը Տէր դաւանեցան, բայց ամբողջութեան մէջ ա'յնքան հեթանոս էին՝ որքան չդաւանողները: Ի՞նչ պէտք էր ընել. գնոստիկեան, մարկիոնական, եւայլն, աղանդաւորները եկեղեցիին մէջ նկատել: Բայց այդ Քրիստոնէութեան ինքնասպանութիւնը պիտի ըլլար: Եկեղեցին պիտի կեցաւ իր հաւատքին մէջ եւ դաւանանքին եզրերը բազմապատկեց, եկեղեցւոյ նկարագրին զիծերը քիչ մըն ալ որոշ եւ ցցուն ընծայեց, եւ իր ծոցէն զԴէրս վտարեց հայհոյիչները: Որիցնէս, Դ. դարու ա. կիսուն եկեղեցւոյ տիտանը, շատ լաւ կը շեշտէ այս կէտը իր Հռոմայեցւոյ եւ Տիսնի թուղթերուն մեկնութեանց մէջ: Բայց տեղ չունինք հոս դայն թարգմանելու կամ մէջբերելու:

Մեծագոյն տգէտն է այն՝ այս, մեծագոյն տգէտը, որ կը կարծէ թէ Դ եւ Ե դարերու եկեղեցւոյ Ս. Հայրապետներու ուղղափառ դաւանանքի համար կեանքի գնով մշած պայքարները օրիգանդական վէճերն էին: Այդ պայքարներուն մէջ անտարակոյս խառնուեցան քրիստոնէութեան օտար եւ անբաղձալի շարժանքներ եւ տարբեր: Բայց չմոռնալ թէ այն որ այս աշխարհի տիգմերուն մէջէն կը քալէ՝ չի կըր-

նար չցնխոտիլ, որքան ալ իր փէշերը հաւաքել ջանայ: Եկեղեցին այս աշխարհի մէջէն քալեց: Այդ ցեխերը, մարդկային տկարութիւնները, պէտք չէ մեղի համար եկեղեցւոյն զեղեցիկութիւնը եւ հրապոյրը աղարտեն:

Դաւանանքը ուրեմն, պարիսպ մըն էր եւ է ամրակուռ՝ զոր եկեղեցին չինեց իր շուրջ՝ պաշտպանուելու համար սուտ մարդարէներէ եւ աւազակներէ, որոնք — պէտք է միշտ յիշել — իրենց ձեռքը Ս. Դիրքով մը յարձակու՞մ կը դործէին ամէն անգամուն: Բայց մղուեցան ե'տ, վասնզի անոնք որ դուռնէն չեն մտներ՝ զօղեր են եւ աւազակներ (Յովն. Ժ. 1):

Առաջին դարէն իսկ՝ եկեղեցւոյ անգամ ըլլալու պայման էր հաւատոյ խոստովանութիւնը: Մկրտութիւնը ընդունելու ատեն (երախաները) պէտք է հրապարակաւ, քրիստոնեայ համայնքին առջեւ հրաժարէին սատանայէն, անոր զօրութենէն, անոր գործերէն, այսինքն ի մի բան՝ հեթանոսութենէն, ասոր կրօնէն եւ հեշտին բարոյականէն: Յետոյ կը յայտարարէին իրենց յարումը Յիսուս Քրիստոսին, եւ, ի նշան այդ յարումին՝ կ'արտասանէին հաւատամբը:

«Դաւանանքի բանաձևը տակաւին այն էր ամբողջ եկեղեցւոյ մէջ՝ ինչ որ կը կոչուի Առաքելական Հանդանակ: Մեր օրերուն գործածուած բնագիրը շատ քիչ կը տարբերի Դ. դարու սկիզբէն Հռոմի մէջ աւանդական դարձած բնագիրէն:» (Duchesne, H. E. I. 505):

Տերտուղիանոս է որ կը նկարագրէ մկրտութեան այս ընթացքը եւ իր ակնարկութիւնը կը վերաբերի Բ. դարու ա. կիսուն:

Կը տեսնուի թէ տակաւին դար մը չը լրացած՝ Պօղոս Առաքելի «Տէր» բառը՝ որ պէտք է դաւանուէր Քրիստոսի համար, եւ զամ էր բազմեղբ հանդանակ մը: Այս եզրերը պիտի բազմապատկուէին մինչև այն ատեն՝ երբ անոնք պարունակէին քրիստոնէական կրօնի բոլոր եական եւ ճիմական համարուելները. ու անկէ յետոյ պիտի զաղրէին. բայց ո'չ անկէ առաջ:

Տ. Վ. Ն.

Վ. Բ. Գ. Ա. Կ.

ՍՊՈՆ, Ապրիլ 1931 Թիւ 4 էջ 103, վերէն տող 4 երկր պիտի լլլայ՝ հարգ:

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

ԿՐԻՍՏՈՍԹՈՍԻԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այն տեսութիւնը և վարժութիւնը, որ կը ձգտի անչափահաս անձերը զարգացնել իրենց պատկանած յարանուանութիւնը բնորոշող պարտականութեանց, դադարներու և կենցաղին մէջ, կը կոչուի կրօնական դաստիարակութիւն:

Ա. Կրօն. դաստիարակութեան յարաբերութիւնը ընդհանուր դաստիարակութեան հետ:

1. Կրօնի ունեցած հեղինակութիւնը (կամ տիրապետութիւնը) դաստիարակութեան վրայ: Մինչև վերջերս դաստիարակութիւնը կրօնական եղած է: Կրօնքը ժողովուրդի մը ամենաբարձր չափագրութիւններէն մին եղած է, իր շուրջը հաւաքած ըլլալով ձեւեր, ծէսեր, տօնակատարութիւններ, արարողութիւններ. միանգամայն գաղափարներու որոշ գտնուած մը՝ սրբազան մատենաներու մէջ գտնուող և հաւատքի «սխառման» հետքով բանաձեւուած: Համայնքի մը բարոյական կեանքը սերտօրէն կապուած էր կրօնքին, և իրապէս պարտադրուած՝ կրօնական հաւաստումներով: Արդ, այդ համայնքին մէջ մեծցող երիտասարդութիւնը կը կարօտէր բաւականաչափ պատրաստութեան մը, այդ համայնքին կրօնական կեանքին մէջ իր ուրոյն տեղը դրաւելու համար, և իւր դաստիարակութիւնը միշտ այդ ուղղութեամբ կը կատարուէր: Ասիկա ակնհայտ է հրեայ ազգին դաստիարակչական դրութեան մէջ: Յատկանշական է նաեւ Յոյն և Հռոմայեցի ժողովուրդներուն: Քրիստոնէութեան մէջ դաստիարակութիւնը մինչև Բաբելոնի զուլիլը (Reformation) բոլորովին եկեղեցւոյ ձեռքն էր, իսկ մինչև 18րդ դար մեծ մասամբ եկեղեցականներուն ձեռքը: Իրականութեան մէջ, Կիրակնօրեայ Դպրոցները ընդհանուր դաստիարակութեան դաշտին մէջ յառաջ եկան: Ան ձեռնարկ մըն էր ուսման նախատարերքը տալու Կիրակի օրեր այն ազգոյ, որ չարթնուած ընթացքին գործով կը զբաղէին և զուրկ էին Ս. Գիրք և Քրիստոնէական կարգալու կարողութեան:

նէն: Կիրակնօրեայ Դպրոցը որդեգրուեցաւ և զարգացաւ եկեղեցւոյ իրրեւ մէկ հաստատութիւնը և սկսաւ նկատուիլ կրօնական դաստիարակութեան համար սահմանուած միջոց մը:

2. Հանրային դպրոցը. Արդի աշխարհական կոչուած դաստիարակութիւնը կերպով մը իրրեւ բողոք երեւան եկաւ կրօնական ոչ-մանկավարժական դաստիարակութեան բռնակալութեան դէմ. մասամբ ալ բողոքեց, որովհետեւ ուսման ծրագիրը կը ճոխանար գործնական կեանքի վերաբերեալ նիւթերով. ուրիշ անխուսափելի պատճառ մըն ալ որ կրօնական ուսուցումը անկարելի կը դարձնէր հանրային դպրոցներու մէջ, աղանդականութենէ յառաջ եկած կրօնական տարբերութիւններն էին, որով կարելի չէր ա՛յնպիսի եղանակաւ մը աւանդել զայն որ ամէնքը գոհացնէր: Յարատեւ պահանջք մը կայ սակայն կարգ մը կրօնասէր անհատներու կողմէն՝ որպէսզի կրօնքը դարձնուի ներմուծուի հանրային դպրոցներու մէջ: Եւս աւելի նշանակելի են հետեւեալ փորձերը. առաջին՝ Եկեղեցւոյնը մէջ կատարուած Ս. Գիրքի ուսուցումը դպրոցական նիւթի կ'արժանանայ. երկրորդ՝ շարժում ընթացքին տեղի ունեցող կրօնական դպրոցը, որ առանց կառավարական տուրքի ժողովուրդի կողմէն կը հոգացուի, աշակերտներ կ'ընդունի որոշեալ ժամերուն հանրային դպրոցներու վերին կարգադրութեամբ:

Բ. Կրօնական Դաստիարակութեան Միջոցներ.

1. Ընթանիք. Մասնաւոր ուշադրութեան կ'արժանանայ ընտանիքը՝ իրրեւ կրօնական հիմնական հաստատութիւն մը, ուր մանուկը կրօնասէր ըլլալ կը սորվի մասնակցելով հասարակաց կեանքին: Քանի որ արդի ընկերային կրօնքը կը հետաքրքրուի այնչափ անհատական յարաբերութեան հարցով որչափ կրթական նիւթերով, ակնհայտ է որ եթէ ընտանիքը կրօնասէր չէ, անկրօն է: Կարելի չէ չեղող մնալ: Սեռային դաստիարակութեան կենսական հարցը լաւագոյն կերպով կը լուծուի տան մէջ: Դպրոցը և Եկեղեցին այս պատճառաւ ծնողքներու դաստիարակութեամբ կը զբաղին իրրեւ ամենէն ազգեցիկ միջոցը տղաքը կրթելու: Կրօնական դաստ

տիրարկութեան հարցերը սերտօրէն կապուած են արդի ընտանեկան կեանքի մըշտափոփոխ պայմաններուն հետ:

2. Դպրոցը. (Դաստիարակութիւնը միաւորիչ եղանակ մըն է). Դաստիարակութեան կատարած գործը ամբողջութիւն մը պէտք է կազմէ: Կրօնական կրթութեան վտարումը հանրային դպրոցներէն չի կըրնար զերծ կացուցանել այդ հաստատութիւնը իր աշակերտներուն կրօնաբարոյական դարգացման պատասխանատւութեանէն: Ընկերային դաստիարակութեան ընդհանուր ձգտումը, ինչպէս ներկայացուած է Տրիւի (Dewey) և ուրիշ շատերու կողմէն, կրօնական էական արժանիքներու խրացման ուղղութեամբ է: Rugh-ի յատկապէս այս նիւթին վրայ զբաւ մէկ գործին մէջ (The Essential place of Religion in Education) յստակօրէն ու գործնականապէս ցոյց տրուած է՝ թէ ի՞նչպէս դպրոց մը իր համադորձակցական կեանքին բուն կազմակերպութեամբն իսկ կրօնք կ'ուսուցանէ, առանց սակայն այդ բոլոր նոյն իսկ գործածած ըլլալու: Դպրոցի և կրօնական դաստիարակութեան ուրիշ հաստատութեանց միջև շատ աւելի սերտ համագործակցութիւն մը որոշապէս հնարաւոր է:

3. Գրադարանը. Տղայոց խեղճները շատ աւելի կը կազմուին անոնց կամաւոր ընթերցումներուն միջոցաւ քան իրենց համար մասնաւորապէս նշանակուած դասերու սերտողութեամբ: Անոնք կը փնտռեն ա՛յնպիսի գիրքեր, որոնք վառ արկածախնդրութեամբ համեմուտ ըլլան, վտանգաւոր ըլլալու աստիճան անբարոյական արարքներ ներկայացնող: որովհետեւ տըղաք կը սիրեն յուզումալից կեանքը: Բարիքի մեծամեծ կարելիութիւններ կան իմաստուն առաջնորդութեամբ կատարուած օգտակար պատմութիւններու ընտրութեան մէջ, որոնք միեւնոյն ատեն միայն կրնան տղուն այս անյաղ հետաքրքրութիւնը գոհացնել: Հանրային գրադարաններ սովորաբար կ'ուզեն զորձակցիլ դպրոցներու և եկեղեցիներու՝ լաւագոյն գրականութիւնը հայթայթելու և ընթերցողներուն օգտակար ուղղութիւն մը տալու համար:

4. Ժողովուրդը. Նկատի առնուած մասնաւոր հաստատութիւններէն զատ, ժողովուրդը ինքնին դաստիարակիչ միջոց

մըն է: Քաղաքին փողոցները, անոր հանրային պարտէզները, խաղաղայրերը կամ ասոնց պակասը, գործի կեանքը, տեւտրականացած զուարճութիւնները, ծանուցումի տախտակները, տողջապահական կարգադրութիւնները, ոստիկանութիւնը, ասոնք բոլորը մատաղ սերունդը տպաւորող ազդակներ են, որոնք ընկերային յօրինուածքը աւելի դիւրութեամբ կրնան քանգել քան զայն կանգնելու համար թափուած միւս բոլոր շինիչ ջանքերը: Դաստիարակութիւնը առանձնաբար չի կրնար նկատի առնուիլ, այլ պէտք է նկատուի իրր մէկ մասը ընկերային ընդհանուր կեանքին, որուն մէջ տղաքը կը մեծնան ու կը զարգանան:

5. Եկեղեցին. Եկեղեցին ունի իր ուրոյն, մասնայատուկ պատասխանատւութիւնը. բայց ան պէտք է համագործակցի վերոյիշեալ միւս ազդակներուն: Եկեղեցին այսօրուան տկարութեան արդիւնքն է որ իր դաստիարակչական ջանքերն սահմանափակուած են Կիրակնօրեայ Դպրոցներու շարաթական մէկ ժամուան մէջ: Եկեղեցին ընտանիքներէ կը բաղկանայ. տսիկա պատեհութիւն մը կը ստեղծէ անոր՝ տղայոց կեանքին հետ չփժան գալու և ստատրելու անոնց դաստիարակութեան ներդաշնակ միութեան:

Գ. Կրօնական դաստիարակութեան կազմակերպութիւնը.

1. Զանազան կազմակերպութիւններ. Այն աշխարհատարած հաստատութիւնը, որ մասնաւորապէս զբաղած է կրօնական դաստիարակութեան գործով, Կիրակնօրեայ Դպրոցն է: Անիկա արտասովոր յառաջդիմութիւն մը ունեցած է աշխարհի բոլոր կողմերը և գրեթէ բոլոր յորանուանութեանց մէջ: Կիրակնօրեայ Դպրոցը միշտ եկեղեցիին կապուած չ'ըլլար, այլ երբեմն կէս-անկախ վիճակ մը կը վերապահէ: Շատ մը եկեղեցիներու մէջ հովիւը հսկողութեան շատ պզտիկ բաժին մը ունի Կիր. Դպրոցին վրայ: Վաղուց հաստատուած այս կազմակերպութեան հետ՝ եկեղեցիներու մէջ, այս վերջին տարիներու, ընթացքին քով քովի զարգացած են մեծ թւով դաստիարակչական միութիւններ, ակումբներ (club): Ամէնէն նշանաւորներն են՝ և րիտասարդաց ընկերութիւնները. կան նաև

այլազան միութիւններ, աղջիկներու եւ մանչերու համար, որոնք ասպետական սկզբունքներու վրայ հիմնուած են, եւ մօտեւս ալ, թէեւ եկեղեցիէն դուրս, բայց յաճախ անոր կողմէ որդեգրուած՝ սկաւտական կազմակերպութիւններ (Boy scouts, Girl scouts, Campfire Girls):

2. Կրօնական դաստիարակութեան համար ձեռնարկուած զանազան միջոցներուն աւելցուիլը տեղական եկեղեցիներու մէջ մեզ զբաղեցնող խնդիրներուն ամենէն ստիպողականներէն մին է: Կիրականօրեայ Իրարակներու ունին կազմակերպեալ դաստիարակութեան պատանիներու համար, որոնք զասէն դուրս անոնց պարտականութիւններ կուտան կատարելիք, շարժումն են թացքին զբաղումներ կը հայթայթեն եւ զբաղական վճարումներ կը պահանջեն: միւս միութիւններ եւ ակումբներ ալ միեւնոյն բաները կ'ընեն, եւ առաւել կամ նուազ չափով կը մրցին իրարու հետ անդամներ շատցնելու համար: Ասիկա բաւական շփոթութիւն յառաջ կը բերէ: Դաստիարակութեան ընդհանուր գործին հսկող վերին մարմին մը չկայ: ո՛չ ալ գործունէութեան եւ կրթական կանոնաւոր ծրագիր մը կայ, որուն ենթակայ ըլլային բոլոր տղաք:

3. Ժողովուրդին կրօնական դաստիարակութեան սատարող ազգակներու միջեւ յարաբերութեան մեղմումը յաջորդ կարեւոր քայլն է առնուելիք: Թէ ի՞նչ ձեռով պիտի ըլլայ ան՝ հարց մըն է. ժողովուրդին մէջէն ընտրուած կրօնական դաստիարակութեան խորհուրդի մը միջոցաւ, որ ունենայ իր մասնագէտ վարիչ-տնօրէնը հանրային կրթական քննիչին նման, թէ քրիստոնէական ընկերակցութիւններ իրենց քաջամարտ քարտուղարներով եւ լաւ կահաւորուած, նպատակայարմար շէնքերով հայթայթեն պէտք եղած յարաբերութեան միջոցները:

4. Ընկերակցութիւններ. «Ամերիկեան Կիրականօրեայ Դպրոցի Միութիւն»ը, նոր դպրոցներ հաստատող կազմակերպութիւն մըն է: «Համաշխարհային Կիրականօրեայ Դպրոցներու Ընկերակցութիւն»ը քաղաքներու, գաւառներու, նահանգներու, միջազգային պաշտօնականներու եւ համագումարներու միջոցաւ կ'աշխատի վառ պահել Կիրականօրեայ Դպրոցներու գործը եւ կեանքը:

Իր յանձնաժողովը 1871էն սկսեալ գոտիի պատրաստած է: Կրօնական Դաստիարակութեան Ընկերակցութիւնը իրրեւ հաշուետուն (clearing house) կը ծառայէ կրօնական դաստիարակութեան բոլոր շահերուն պաշտպանութեան համար: Անիկա տարեկան համաժողովներ կ'ունենայ, թերթ մը եւ զանազան մատենագրութիւններ կը հրատարակէ եւ հետազոտութիւններ կը կատարէ: «Աւետարանչական Եկեղեցիներու Կիրականօրեայ Դպրոցներու Խորհուրդը զանազան յարանուանութեանց դաստիարակչական պաշտօնականներէն կը բաղկանայ. տոնք տարին անգամ մը կը համախմբուին իրենց ներկայացուցած հասարակաց շահերուն մասին խորհրդակցելու համար: Յիշեալ Խորհուրդը այժմ իր ներկայացուցիչները ունի «Միջազգային Դասի Յանձնաժողով»ին մէջ (International Lesson Committee): Ամերիկայի «Քրիստոսի Եկեղեցիներու Դասնակցական Խորհուրդի Կրօնական Դաստիարակութեան Յանձնաժողով»ը (The Commission on Religious Education of the Federal Council of the Churches of Christ) մասնաւորապէս կազմակերպուած է ուսումնասիրութիւններ եւ հետազոտութիւններ կատարելու նպատակաւ, նաեւ կրօնական դաստիարակութեան հարցերուն շուրջ տեղեկագրեր պատրաստելու համար:

Դ. — Կրօնական Դաստիարակութեան մեքոսը.

1. Ուսուցման նիւթեր. Միջազգային Դասի Յանձնաժողովը այժմ երկու տեսակ Ս. Դրոց դասեր կը պատրաստէ — «Միաձեւ»ը, որ կէս դարէ ի վեր ընդունելութիւն գտած ծրագրին շարունակութիւնն է, եւ աստիճանաւորուած դասընթացքը, որ աշակերտներուն զանազան տարիքներուն պաշաճեցուած է: Բարեփոխուած միաձեւ դասընթացք մըն ալ հայթայթուած է, որ մասամբ մը կ'ընդունի աստիճանաւորման սկզբունքը: Նաեւ անկախ դասընթացքներ, ոչ սահմանափակեալ սրբ. գրոց նիւթերու, պատրաստուած են: (Նշանակելի են՝ Constructive studies of the University of Chicago Press, Scribner's and Beacon series of the Unitarian Society. այս վերջինները կատարելապէս աստիճանաւորուած դասընթացքներ են): Ասոնցմէ զատ կ'ալ նաեւ միախոնարական ուսմանց կատարեալ ծրագրեր:

գիր մը՝ պատրաստուած «Միսիոնարական Դաստիարակութեան Շարժման» կողմէ: «Boy Scout» ներու և «Campfire» ներու ձեռնարկները և Քրիստոնէական Ընկերակցութեանց բարոյագիտական և կրօնական ըստ ջանքերի գասագիրքերը նիւթերու ճոխ հատորներ կը լեցնեն:

2. Պաշտամունքի սովորութեան մշակումը, որ ընտանիքին և եկեղեցիին ամենէն կարեւոր պարտականութիւններէն մին է՝ քիչ նկատի առնուած է բացի շատ ծխական համայնքներէն: Պաշտամունքի վերաբերեալ գիտելիաց ուսուցումը և այդ գիտելիքներուն պատշաճ գործածութեան մշակումը, հիմնական պահանջներ են: Կարեւոր է նաև որ պաշտամունքի կատարման համար յարմար պայմաններ ստեղծուին, ինչպէս չափահասներու համար ընդհանրապէս կը հայթայթուի: Հարց մըն է թէ՞ արդեօք եկեղեցւոյ մանկանց պաշտամունքը պէտք է՞ որ վերատեսչին տեղ հովիւը կատարէ:

3. Կրօնասիրական կեանքի վարժութիւնը. կրնայ տեղի ունենալ միայն երիտասարդներու ընկերային-գործնական կեանքին մէջ: Սակայն կարելի է ընկերային համագործակցութեան և ծառայութեան ա՛յն պիսի պատեհութիւններ ստեղծել, որոնք հիանալի վարժութիւններ ըլլան կրօնական կեանքի զարգացման նպաստող:

4. Կրօնական ուսուցիչներու եւ առաջնորդներու պատրաստութիւնը՝ շատ ստիպու-

ղական պահանջ մըն է կրօնական դաստիարակութեան յառաջգրմութեան համար: Ասիկա կը նշանակէ որոշ չափով մը մասնագէտ վարիչ-տնօրէններու պաշտօնի կոչումը. զրուիւն մը, որ արդէն որդեգրուած է մեծ եկեղեցիներու կողմէն: Սակայն կամաւոր առաջնորդներու զրուիւնը — աղջկանց և տղայոց մեծամասնութեան համար — պէտք է չարունակուի: Բայց ասիկա զանոնք պատրաստելու համար ցարդ գործածուած զրուիւնէն շատ աւելի կատարելագործուած զրուիւն մը կը պահանջէ: Ուսուցիչներու պատրաստութեան համար մասնաւոր դասընթացքներ կը մշակուին և ժողովրդային ուսումնական հաստատութիւններու մէջ այդ սեղ-դութեամբ լուրջ աշխատանք կը թափուի: Եկեղեցական կողէճներ պարտին ունենալ գործնական եւ տեսական դասընթացքներ՝ տրամադրելի այն երիտասարդներու համար, որոնք կ'ուզեն ծառայել եկեղեցւոյն:

5. Կրօնական դաստիարակութեան գիտութիւնը. — Համալսարաններու եւ աստուածաբանական դպրոցներու մէջ կրօնական դաստիարակութեան ներկայացուցած հարցերը զիտնօրէն ուսումնասիրելու համար նոր ձեռնարկներ կը կատարուին և այդ ուղղութեամբ մասնագէտներ կը պատրաստուին: Պէտք է որ փորձեր, չափեր և փորձարկութիւններ հնարուին եւ մշակուին՝ հետեւելով դաստիարակական գիտութեան հետապնդած ընդհանուր ուղղութեան:

*

Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Պ Ե Ր ՈՒԹ Ի Ն

Չորս տարին անգամ մը Աշխարհի Կիր. Դպրոցաց Ընկերակցութեան վիճակագրութիւն մը կը ներկայացուի՝ զպրօցներու վիճակը և տարածանքը ներկայացնող: Հետեւալը 1928-ին Los Angeles-ի մէջ գումարուած համաժողովին ներկայացուածն է: 1932-ին Ռիօյ Դը Յանէյրօյի մէջ յաջորդ համաժողովը պիտի գումարուի, և նոր վիճակագրութիւն պիտի ներկայացուի:

Մէծ բաժանումներ	Թիւ դպրոցներու	Թիւ պաշտօնէաներու եւ ուսուցիչներու	Թիւ դպրոցականներու	Թիւ աւճանագրուածներու
Հիւսիսային Ամերիկա	159,817	2,179,312	21,851,027	24,030,339
Կեդր. Ամերիկա	381	1,832	19,098	20,930
Հարաւ »	2,976	11,695	159,160	170,855
Արեւմտեան Հնդկիք	1,930	17,364	171,330	188,694
Եւրոպա	90,621	854,905	8,462,845	9,317,750
Ասիա	37,427	96,564	1,470,818	1,567,382
Ափրիկէ	13,148	63,477	726,181	789,658
Մալայասիա	1,422	8,161	100,463	108,624
Ովկիանիա	12,898	89,720	790,710	880,430
	320,620	3,323,030	33,751,632(*)	37,074,662

(*) Այս թիւը 1924-ից 4,594,213 աւելի է:

Ս. ՅԱՈՒՐԱՅ ԲԵՄԵՆ

ՀԵՏԵՆԻՆԻՔ ԵՒ ՍՈՒՍԻՏԻԱ

(Երկրորդ ծաղկազարդ)

«Տեսանէ՞ք զի ոչինչ օգտիք, ահաւասիկ աշխարհ ամենայն զկնի նորա գնաց» (Յովն. ԺԲ. 19)։ Այսպէս կ'ըսէին իրարու փարիսեցիք այն օրը երբ Յիսուս փառաւոր թափօրով Երուսաղէմ կը մտնէր։

Մօտ էր Հրէից զատիկը, և Պաղեստինի ամէն կողմերէն Երուսաղէմ կու գային անոնք Պատեքը տօնելու։ Յիսուս ալ իր աշակերտներուն հետ Բեթանիայէն ճամբայ կաւ դէպի Սուրբ Բաղարը։ Իր այս գալուստը սակայն աննախընթաց և արտակարգ բան մ'ունէր իր մէջ։ Մարդարէներ կանոնաւաւեամբ էին Մեսիայի Երուսաղէմ մուտքը, հեզաբար նստած իշու մը վրայ։ Յիսուսի գալուստը այդ օր կատարումն էր զուշակուած ցանկալի օրուան։ Տեսարանը շքեղ էր ու հիանալի։ Շատեր իրենց զգեստները կը փռէին ճամբուն վրայ, ուրիշներ ծառերէն ճիւղեր փրցնելով գետին կը սրփռէին։ Հետեորդներու և զմաւորողներու խանդավառ բաղմոթիւնը, ձիթենի և արմաւենի ճիւղեր ի ձեռին, բերկրութեամբ կ'ողջունէր Մեսիան աղաղակելով. «Օրհնութիւն որդւոյ Դաւթի, օրհնաւ որ գայ յանուն Տեսուն, օրհնութիւն ի բարձունս»։

Ուրախութեան այս ցոյցերը տեղի կ'ունենային փարիսեցւոց աչքերուն տակ, որոնք իրենց նախանձէն ու ատելութենէն մոլեգնած կ'ըսէին իրարու. «Կը տեսնէ՞ք որ ոչ մէկ օգուտ ունի, ահա ամբողջ աշխարհ անոր ետէն գնաց»։

Հոս հարցում մ'ընենք թէ ինչո՞ւ աշխարհ Յիսուսի ետէն կ'երթար. ի՞նչ պատճառաւ մարդիկ իրենց զործն ու հանգիստը կը ձգէին ու կը հետեւէին Յիսուսի, փոխանակ փարիսեցւոց հետեւելու։ Արդեօք հաճոյքի համար։ Բայց Յիսուս խաչ մը ունէր լոկ, և ըսած էր իր ետէն գալ ուղղուն. գացէք, վերցուցէք ձեր խաչերը, ու ետէս եկէք։ Փառքի համար էր արդեօք։ Սակայն Յիսուս կը քարոզէր շարունակ. ով որ մեծ ըլլաւ կ'ուզէ թող ծառայէ ուրիշին։ Շահու՞մ սիրոյն էր միթէ։ Ո՛չ. չէ՞ որ

ան ըսաւ իրեն հետեւիլ ուղղով հարուստին, գնա՛, ծախէ ինչ որ ունիս և տուր աղքատներուն, ու ետէս եկուր։ Մարդիկ ոչ հաճոյքի համար կ'երթային Յիսուսի ետէն, ոչ փառքի համար, ոչ ալ շահու սիրոյն։

Հապա ինչո՞ւ ժողովուրդը կը հետեւէր Յիսուսի. ինչո՞ւ համար առաքելոց խումբը այնքան պատրաստակամութեամբ կը քալէր Վարդապետին շաւղէն. ի՞նչ զօրութիւն մարդոց սիրտերն ու հոգիները կը ձգէր դէպի Բրիստոս։

Անգամ մը երբ քանի մը հոգիներ դայթակղած Յիսուսի խորհրդաւոր խօսքերէն թողուցին զինքն ու հեռացան, Յիսուս իր աշակերտներուն դառնալով հարցուց. «Մի՞թէ դուք ալ կ'ուզէք երթալ։ Տէր, պատասխանեց Պետրոս, որո՞ւ պիտի երթանք. յաւիտենական կեանքի խօսքեր ունիս դուն»։

Յաւիտենական կեանքի խօսքեր, փըրկութեան աւետիսն ունէր Յիսուս, և մարդիկ կ'երթային իր ետէն գունդազունդ։

Կ'երթային մեղաւորները, վասնզի ան միայն կրնար թեթեւցնել ծանր բեռը իրենց մեղքերուն։ Կ'երթային սղաւորները, որովհետեւ Յիսուս ունէր սփոփանքի քաղցր բառեր իրենց այրած սրտերը զովացնելու համար։ Կ'երթային աղքատները, քանզի Յիսուսէն միայն կրնային ստանալ մեծագոյն հարստութիւնը — Արքայութիւնն Աստուծոյ —, զոր պիտի չկրնային ձեռք բերել եթէ ոսկիի գէղեր խկ ունենային. բայց աստուածային առատաձեռնութիւնը ձրի կը շնորհէր զայն իրենց։ Կ'երթային բոլոր անոնք, վերջապէս, որ արդարութեան ծարաւն ունէին, վասնզի Արդար Դատաւորը միայն կրնար վերահաստատել իրենց իրաւունքը։

Արդ, մենք ալ որ մեղքի բեռներուն տակ կը ճնշուինք, մենք որ սուգի եւ տրտմութեան մէջ կ'անցնենք մեր օրերը, մենք որ աղքատ ու զրկուած կ'ապրինք այս աշխարհի վրայ, մենք որ ամենէն աւելի ծարաւն ունինք արդարութեան, երթանք, երթանք բոլորս միասին Յիսուսի ետէն, հաստատ հաւատալով որ Արդարութեանն է վերջնական յաղթանակը. եւ Յիսուս, աշխարհի յաղթական Փրկիչը, կարող է մեզ ամէնքս փրկել իր սիրոյն անսահման զօրութեամբ։

ՆՈՐԱՅՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Ե Ղ Ի Ս Ա

Իմ երկոսասան ամբ էին տեղ, նորա՝ վեցասան.
Էր երիցագոյն նա քան զիս, եւ ես՝ կըրսեւ ապաւեն.
Եւ զի համարակ խօսեցայց նրմա, ընդ երեկս, ի տան
Մընայի զի մայր իւր բողբէ ըզմեզ միայնակ անդէն.
Եւ ապա անցեալ նըսէի առ իւր, մերձ յարոտ նորին,
Լինիլ խօսակից համարակօրէն անդ յերեկորին:

Քանի՜ն անցեալ սահեցան ի մէջ զարուն ծաղկազուարթ,
Քանի՜ն շիջան հուրք ի հող մահու, կընեցան դամբանք.
Չայնմանի ըզսիրսս որք կեցին երբեմն, ո՞վ ոք յիշէ արդ.
Չայնմանեաց վարդից, որք երբեմն էին, լինի՞ն այժմիկ բանք.
Նա յիմ հարեալ սէր եւ ես ի նորայն. էաք երկոքեան
Չոյգ անմեղ մանկանց՝ բուրմանց՝ հանանչից զոյգ անզուգական:

Հրեցակ ի մարմնի՝ ըղձանոյ՝ դըշխոյ ըսեղծ ըզնա Տէր.
Եւ քանզի էր նա երէց ապաւեն հասակաւ քան զիս,
Գըրդեալ յախորժից ասելոյ եւ եք նրմա «Բա՛, ընդէ՞ր»,
Հայցուածս անդադար մասուցանէի նրմա անձկալիս,
Եւ էր զի խօսէր նա, երկիւղախառն, ի խորհրդայոյց
Ակնարկից իմոց, յորս անդէն լինէր միտք իւր խորասոյց:

Ես ըզմանկական ցուցանէի նմա ըզգիտութիւն իմ,
Ըզխաղ զընդակին եւ ըզվտօրին, որ զինեամբ դառնայ,
Եւ զի զիսացէ թէ զլաւնական բարբառ ուսանիմ,
ԸզՓեղորսի զիրս եւ ըզՎիրգիլին տանէի առ նա.
Առ ոչինչ գրէի զամենայն, ոչինչ վնասեալ յիմեք,
Ասէի նրմա. Գիտես զի իմ հայր զօրավար ոք է:

Կանանց եւս է պարտ ընթեռնուլ երբեք երբեք ի հնաւանդ
Լեզու լաւնաց, յօդել սիւղոբայս, իբր ի յերագի.
Առ ի քարգմանել զհամարս ինչ ի գրոց, յեկեղեցոյ անդ.
Հակէի զգլուխ իմ ի վերայ զըրոց նորայն սարմոսի.
Չըսպիտակ թեոյն տարածանէր զմեզ հրեցակ զնովանին,
Յորժամ զՀանգստեան պաշտօն անդէն ժամ կիրակէին:

Մանուկ ոմն է դա. այսպէս հանապազ ասէր նա վասն իմ.
Այլ ես յիւր անուն կոչէի ըզնա Յրիորդ Եղիսա.
Բազում այն է զի, առ ի քարգմանել ի գրոց սաղմոսին,
Խոնարհէր իմ զլուխ, յեկեղեցւոյ անդ, ի մասեան նորա,
Որպէսզի յառուր միում, Աստուած իմ, տեսէր դու իսպառ,
Վարդ այսքն նորա հուպ եղև շրթանց իմոց բոցավառ:

Սիրազեղ հոգւոց նորածիլ տարփանք դուք վաղարուսիկ,
Այգ էք դուք քաղցրիկ եւ առաւօտ սուրբ սրբի մարդկայնոյ.
Թովեսցիք զմանկունս, զմայլանք նորանշանք, նոյն եւ խաբուսիկ,
Եւ յորժամ գայցէ երեկոյն ի վիշտ համակել զմեզ, ո՛հ,
Թովեսցին ի շունչ ձեր կենսապարտ հոգիք մեր զառամք.
Սիրասենչ սրբից տարփանք նորածիլք այլ վաղարառամք:

Թրգմ. Թ. Ե. Գ.

Վ. ՀԻԿԿՈ

1914, Գանձիր

ԱՐՏՈՅՏԻ ՄԸ

Ողջո՛յն քեզ, զուարթ ոգի	Եւ տօգոյն ծիրանին
Զէիւր դուն բնաւ բոչուն.	Կը լուծուի շուրջ քառիչքիդ.
Երկինքէն կամ մօտիկն երկինքի	Ու նրման աստղի մը երկնային՝
Կը գեղուս սիրոյ համբուն	Յայցին մէջ լուսախօսիս
Անպատրաստ արուեստի նուագներով անհաս-	Անցեա ես, սակայն դեռ կը լսեմ խինդրդ
Աւելի վեր, միշտ վեր,	Սուր ինչպէս են նետերն
Ամպի մը պէս հրանուս	Այդ գունդին արծաթէ,
Երկնապող կ'առնես դուն ալ քեւեր,	Որուն, տե՛ս, կը կծկի բոց լապտերն
Թռչիչ ալբին մէջ կապոյտ, լճանձրոյ՝	Այցին մէջ շինչ կարէ,
Փոխն ի փոխ կ'սաւառնիս ու կ'երգես ան-	Մինչ հազիւ կը տեսնենք, բայց հոն է կըզ-
Մէջ ոսկի շառաւիղին	Ողջ երկիրն ու այլեր
Մարամուտ արեգին,	Քու ձայնովդ է բրբաուն,
Որուն վրայ ամպերը կը փայլին,	Ինչպէս, երբ մերկ ու պարզ է գիշեր,
Կը սուրաս ծրփագին	Ամպէ մը լոկ հեռուն
Իր վազին մէջ սկսնակ գերդ հրեռանք մ'ան-	Լուսին շող կը մաղէ եւ երկինքն է գեղուն.

Թե ի՞նչ ես՝ չենք գիտեր,
 Ի՞նչ բան նման է հեղի:
 Միածան ամպերեն փառփ շիրեր
 Չեն կարիր զննելի,
 Մինչ հեզմե դաշներդի տարափ մը կը հոսի:

Նման ես այն հերքողին
 Որ ծածկուած մտածումի
 Լոյսին մեջ, կ'ոգե երգ մը անգին,
 Մինչ աշխարհ կը սփնի
 Համակրիլ անտեսուած յոյսերու՝ սոսկումի:

Նման տոմարիկ այն կոյսին՝
 Որ ներսը զաղսնաբար,
 Բերդին մեջ պալատին, իր հոգին
 Կ'ամոքե սիրահար, [փած վար:
 Նուագով՝ գերդ սերն անոյ՝ խըցիկէն բա-

Ձերդ ոսկի կայծոռիկ
 Մ'հովսիս մեջ ցողազին,
 Սփռելով ամեն կողմ բափանցիկ
 Իր գոյներն օդային [վանին:
 Մաղկանց մեջ ու խոտին՝ զինք ծածկող հո-

Թերթերով զմուխտ:
 Վարդի մ'ես նման, զոր sop
 Հովն հրավառ ծաղկաբափ կը դարձնե,
 Մինչ շնչած իր խակ հոսն
 Իր մեղրով կը զգլխե այս գողերը ծանրոսն:

Դարնային շաղբն ամեն
 Մարդին վրայ շողաւէս,
 Մաղիկներն արքնցած անձրեւէն,
 Ինչ որ զուարթ է յաւէս, [երգեդ:
 Ձինչ ու բարձ, — չէ երբեք գերազանց փու

Ըսե՛ք՝ մեզ, ոգի դուն
 Կամ քաջուն, որո՞նք են
 Խոնք անոյ՝ զինիւն եւ սիրոյն
 Դովն ես բնաւ լսե՛ր չեմ՝ [նանեմ:
 Որ զրգուէ զմայլումի յորձն ա՛յնքան երկ-

Պարերգներ հարսանեաց,
 Կամ նուագներ յաղթական,
 Այդ բոլորն հետ ձայնիդ բաղդատուած՝
 Պարծանք մ'են ընդունայն, [պայման,
 Բան մ'որուն մեջ կըզգանք միշտ պակաս մ'ան-

Ի՞նչ աղբիւր ես գրեք
 Երգերուդ կարգի,
 Ո՞ր մարգեր՝ ալիք՝ լեռ, ի՞նչ ձեւեր
 Դաշներու՝ երկինքի,
 Ի՞նչ սեր նման փուկինիդ, չըզիտանք մորմոքի:

Հրնուանքդ շինչ՝ ուժգին՝
 Նուաղում չի ունենար.
 Ու նաեւ ստուերը ձանձրոյթին
 Քեզ բնաւ չի մօտենար. [նանչնար:
 Կը սիրես, բայց սիրոյ իսկուր յափրանք չես

Քրնացած քե տրբուն,
 Աւելի հիշդ ու խոր
 Կրնաս իրք մահուան կռանել դուն,
 Քան մարդիկս մսամուր,
 Ձի բիւրեղ գետի պէս կ'նոսին խազբղ բոլոր:

Կը նայինք ես՝ առաջ,
 Կը ցանկանք ցընորփին,
 Մեր անկեղծ ծիծաղներն խակ հառաչ
 Մը կը կրեն վշտակին. [մըքին:
 Քաղցրագոյն մեր երգեր՝ խորհուրդներ են

Անգոսնել քե հնար եր
 Ոյս, երկիւղ ու պարծանք.
 Եւ երբ ըլլայինք մենք իրեր
 Որ չեն ծնած լալու ցանգ, [նուանք,
 Ձգիտեմ ի՞նչպէս սրտի մօտ կ'ըլլար փու հըր-

Բովանդակ չափերէն
 Ձայներուն ցնծալի,
 Դիբերու մեջ եղած այն ամեն
 Դանձերէն աւելի [նելի:
 Քերթողն ո՛նց կը զսնէ, հո՛ղն հեզնող, հա-

Սարկեցո՛ւր ինձ գէր կեսն
 Հրնուանիդ՝ զոր գիտես
 Ուղեղովդ. քե յորդեր շրթներես
 Արբուանք մը դաշն ա՛յնպէս, [հեզ:
 Աշխարհ ինձ կ'ունկնդրէր, ինչպէս ես հիմակ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Ը. Հասնայնկերու Կեանքը

Քրիստոնէութեան աշխարհականացման տեսարան մը չէր որ պարզեցին նախնական համայնքները: Հոն ոչ թէ միայն ճառագայթող և զործօն հաւատք մը կայ, այլ նաև այնտեղ կը տիրէ միատիկ և զօրեղ բարեպաշտութիւն մը, որ անոնց կը ներշնչէ ճակատաբաց ապրելու արիւնքիւնն ու պարծանքը: Եկեղեցիի մը հիմնարկութիւնը կը նշանակէ քաղաքի մը նուաճումը քրիստոնէութեան կողմէ: Եւ այդ՝ քաղաքին երեւոյթին վրայ կ'աւելցնէ նոր և յատկանշական դիմագիծ մը: Նոյնիսկ հեթանոսներու խոստովանութեամբ Աղեքսանդրիոյ երախայից զպրոցը նոյն քաղաքին կուտայ զբաղան և փրկիստփաշական ինքնատիպ ծաղկում մը: Անտիօքի եպիսկոպոսական աթոռն ու մեկնողական զպրոցը արժանիք մը և լուրջ հրապոյր մը կ'աւելցնեն վաճառականութեան, պերճանքի և հաճոյքի այդ քաղաքին: Երուսաղէմ՝ որ դատապարտուած էր Աէլիա-Կապիտոլինա ըլլալու, իր պատմական տիրազոյսները կը վերագտնէ՝ ըլլալով ուսման կեդրոն մը: Պաղեստինեան Կեսարիան իր զպրոցին և մատենադարանին կը պարտի մտաւորական փառարան մը եղած ըլլալու իր նոր բախտը. Կարթագինէ կ'ըլլայ բոլոր հոռմէական Ափրիկէին կրօնական մայրաքաղաքն ու կառավարողը. վերջապէս Հոռմ յարաբերութիւն կը մշակէ միւս եկեղեցիներու հետ, անոնց կ'առաջնորդէ, կ'օգնէ և քրիստոնէայ Հոռմին համար կը պատրաստէ ճակատագիր մը՝ շատ աւելի փայլուն քան այն՝ որ ստեղծեց հեթանոս Հոռմի փառքը: Իր եպիսկոպոսները կը գրեն, կը խրատեն, կարգապահական և զաւանակաւ խնդիրներ կը լուծեն: Առաջին դարուն Կղեմէս կը գրէ Կորնթոսի հաւատացեալներուն. երկրորդ դարուն Եղեթերոս կը ստանայ Լիոնի մարտիրոսներուն նամակները՝ մոնտանիականութեան մասին: Զատիկ խնդիրն շուրջ

Վիքթոր թեազորութիւններ կ'ընէ Արևելքի և Արևմուտքի եկեղեցիներուն: Երրորդ դարուն Կոռնելիոս, Ստեփանոս, Սիկստոս Բ, Դիոնիս, Փելիկոս պապեր զճիւղարձակն իրենց ներկայացուած խնդիրներու մասին: Հոռմէն միայն որոշում չէ որ կը զրկուի, այլ նաև նպաստ. ան կը հրահանգէ և կը մխիթարէ: Դիոնիսիոս Կորնթացի կը գրէ հոռմայեցիներուն. «Սկիզբէն ի վեր սովորութիւն ունիք բարիք սրբութիւն ձեր բոլոր եղբայրներուն վրայ, նրա պատենի զրկել շատ մը եկեղեցիներու և օգնել հանքերու տաժանակիր աշխատանքին դատապարտուած հաւատացեալաց»: Դիոնիսիոս Աղեքսանդրացի շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ստեփանոս պապին՝ «ամբողջ Սիրիոյ և Արարիոյ» օգնած ըլլալուն համար. և մինչև Դիոկղետիանոսի հալածանքը Հոռմի եկեղեցին նպաստներ կը զրկէ յԱրևելս քրիստոնէայ դատապարտեալներուն: Հետզհետէ բազմացող և ազդեցութեան տիրացող եկեղեցիներուն հետ Հոռմի քահանայապետն իր հեղինակութեամբ և գթասիրութեամբ յարաբերութիւններ մշակելով այն աստիճան կարեւոր անձնաւորութիւն մը դարձաւ՝ որ 251-ին Դիկոս կայսրը կը նախընտրէր, կ'ըսէ ժամանակակից մը, մրցակիցի մը ապստամբութիւնը իմանալ քան թէ Հոռմի եպիսկոպոսի մը ընտրութիւնը:

Հոռմի հմայքը կը վերանայ մինչև առաքելական չըջանք, և այնքան մեծ է ան՝ որ Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ այն ատեն նշանաւոր եղող զրեթէ բոլոր անձինք անոր այցելած են: Սուրբ Պողիկարպոս հոն գնաց Զմիւռնիայէն և Ս. Իրենիոս՝ Լիոնէն: Պաղեստինցի Հեղեսիպոս ատեն մը հոն բնակեցաւ, Սամարացի Յուստինոս անդրացաւ երախայից զպրոց մը: Փոլեզիոյէն գնաց Հիերապոլիսի եպիսկոպոսը՝ Արեղիոս՝ «արքայական Հոռմը դիտելու և վայելելու — ինչպէս որ ինք կ'ըսէ — և Քրիստոսի հարսը (եկեղեցին) տեսնելու իր ոսկեճամուկ պատմութեանով և կօշիկներով»: Ասորիքէն Տատրանոս և Ասիայէն Հոգոն ջատագովները գացին: Կարկեղոնացի Տերատեղիանոս, Աղեքսանդրացի Որիգինէս իրենք ևս այցելեցին Հոռմ՝ զոր հերձուածողներ իրենց ազանգին դարձնել փորձած էին. վասնզի եգիպտոս զրկեց Վաղենտինա-

նոսը, Պոնտոս՝ Մարկիոնը, Սիւրիա՝ Կեր-
դոնը, Փոքր Ասիա՝ Պրակսասը, Աստ-
րիք՝ Պրեպոնը. եւ տակաւին Նոյիտոս,
Մարկիոս, Թէոդոտոս, Մարկելինա՝ գա-
ցին Նիհեսոսէն, Բիւզանդիոնէն, Աղեք-
սանդրիոյէն:

Եկեղեցիները թղթակցութիւններ կ'ու-
նենան. Իգնատիոս Անտիօքացին կը գրէ
Նիհեսացիներուն, Մանիսացիներուն, Տը-
բալլիոյցիներուն, Հոռոմացիներուն, Փի-
լատէլիփոյցիներուն, Զմիւռնիացիներուն:
Հաւատացեալները Զմիւռնիայէն գրեցին
Փիլոմենիոսի իրենց եղբայրներուն, Լիո-
նէն՝ Փոլեզիոյի հաւատակիցներուն՝ ա-
նոնց իմացնելու համար հաւատացեալնե-
րու մարտիրոսանալը եւ կամ Հոռոմ՝ Պասե-
քի խնդրին շուրջ: Կորնթոսի եպիսկոպոսը
կը գրէ Սպարտայի, Աթէնքի, Դորտիւնի,
Կնոսի (Կրետէ), Ամաստրիդի (Պափլագոնի-
ա) համայնքներուն: Աղեքսանդրիոյ եպիս-
կոպոսը կը թղթակցի Հոռոմի, Անտիօքի,
Հայաստանի իր պաշտօնակիցներուն հետ:
Որիգենէս ունեցած է ընդարձակ թղթ-
թակցութիւն մը, որ մեզի համար գրեթէ
բոլորովին կորսուած է: Իսկ Ս. Կիպրիա-
նոսինը՝ որ մասամբ պահուած է, կը վը-
կայէ այն գործունեայ յարաբերութեանց՝
որոնք գոյութիւն ունէին Ափրիկէի, Սպանի-
ոյ, Գաղղիոյ եւ Հոռոմի եկեղեցիներուն
միջեւ, ինչպէս նաեւ կը ցուցնէ կառավա-
րելու եւ մարդասիրական գործեր կատարե-
լու ան ոգին որ շարժատիթը կ'ըլլայ այդ
յարաբերութեանց:

Ժողովական հաւաքումներն ալ ապա-
ցոյց են թէ զանազան համայնքներ շարու-
նակ նամակներու եւ զազափարի փոխանա-
կութիւններ կ'ունենային: Երկրորդ դա-
րուն ժողովներ տեղի կ'ունենան Ասիոյ,
Պաղեստինի, Պոնտոսի, Գաղղիոյ, Եգիպտոյ,
Կորնթոսի եւ Հոռոմի մէջ: Երրորդ դարուն՝
երկու ժողով Փոլեզիոյ, երկու՝ Աղեքսան-
դրիոյ, հատ մը Լամբէսի (Նումիդիա), ե-
րեք՝ Անտիօքի, երկու՝ Հոռոմի, հատ մը
Իլլիրիոյի (Սպանիա) մէջ՝ որուն կը մաս-
նակցէին քառասունէ աւելի եպիսկոպոս-
ներ: Դեռ ուրիշ քանինն՝ մեզի անձանթ
մնացեր են, երբ ի մտի ունենանք թէ ա-
րեւելի եւ Ափրիկէի մէջ, Գ. դարուն, բո-
լոր թեմերու եպիսկոպոսները կը համա-
խմբուէին տարին գոնէ մէկ անգամ:

Սոյն յաճախակի գումարումներու ա-
ռիթով շատ մը ճամբորդութիւններ տեղի
կ'ունենային որոնք աննկատ չէին անցներ,
հակառակ եպիսկոպոսներու խոհմութեան
կամ համեստութեան: Աչքի կը զարնէին
անոր համար՝ որ կայսրութեան հիմնուելէն
սկսեալ հանրային կեանքի մեծ շարժում-
ները զաղքած էին եւ ի փոխարէն տեղի
կ'ունենային քաղաքներու միջեւ պղտիկ
խորհրդակցական ժողովներ եւ նահանգային
կարգ մը հանդիսաւոր հաւաքոթիւններ: Այ-
լեւս միայն քրիստոնեաներու ժողովները
կային, ուր հաւաքական վիճարանութիւն-
ներ կ'ըլլային կարեւոր հարցերու շուրջ:
Հոն միայն զազափարներ կը փոխանակ-
ուէին, վարդապետական խնդիրներ ոգեւ-
որութիւն յառաջ կը բերէին, համարձակ կը
վիճէին միլիոնաւոր հաւատացեալներու
խիզճին ուղղութիւն տալու սահմանուած
օրէնքներու շուրջ. այնպէս որ առանց յա-
րակարծիք մը յայտնած ըլլալու կրնանք
ըսել թէ այս ժողովներով մէջ միայն կը գրա-
ղէին քաղաքականութեամբ, բառին բարձր
իմաստով: Տերտուղիանոսի գրեթէ ար-
դիական մէկ բացատրութեամբ՝ անոնք
քրիստոնէութեան երեսփոխանական ժո-
ղովներն էին՝ կերպով մը. սակայն հետա-
քըքրական է զիտե՛լ՝ որ հոռմէական իշ-
խանութեան կողմէ անոնց նեղութիւն տրու-
ած ըլլալը բնաւ չ'երեւար:

Ընդհանուր օրէնսդրութիւն մը հետ-
զհետէ աւելի անհրաժեշտ կը դառնար՝ որ-
քան հաւատացեալներ եւ եկեղեցիներ եր-
թալով աճէին: «Մենք զեռ երէկուան մար-
դիկն ենք, կը գրէ Տերտուղիանոս, բայց
կը լեցնենք ձեր միջնաքաղաքները, տու-
ները, ամրոցները, աւանները, ժողովնե-
րը, բանակատեղիները, ցեղարաժանուած-
ները (tribus), տասնաժողովները (դասա-
ւորներու ժողով), պալատները, ծերակոյ-
տը, հրապարակը. միայն ձեր մահաանները
կը թողունք ձեզի: Եթէ մենք ձեզմէ բաժ-
նուէինք, դուք պիտի սոսկայիք ամայու-
թիւնէ մը, լռութիւնէ մը՝ որ մեռած աշ-
խարհի մը թմբիւրը ըլլալ պիտի թուէր»: Եւ
այս համայնքներուն ոյժ տալու, ա-
նոնց պէտք եղածները հայթայթելու հա-
մար կարեւոր էին կրկին օժանդակներ —
հարստութիւն եւ մարդասիրութիւն:

Քրիստոնէից մէջ կային հարուստներ

զորս Պօղոս Առաքեալի Թուղբերը կը զգուշացնեն զգոյշ ըլլալ ազահութենէ և ընչաքաղցութենէ. արդէն Յայնճութիւնը խոչընդոտ մը կը նկատէ հարստութիւնը. «ասեա, մեծատուն էի և մեծացայ, և ոչ լուրք կարօտ եմ. և ոչ գիտես եթէ դու ես ողորմելի և հէք և աղքատ, մերկ և կոյր»։ Այսպիսիներուն կը կրկնուէր Տիրոջ խօսքը՝ թէ «Դիւրին է մալխոյ ընդ ծակ ասղան անցանել, քան մեծատան յարքայութիւն Աստուծոյ մօտանել»։ Ուստի անոնք պարտ էին զգուշանալ հարստութեան տոթած հաճոյքներէն։ Աղքատները անփստահութեամբ կը նայէին այն քրիստոնեաներուն՝ որոնք իրենց նիւթական շահերով և ընկերային յարաբերութիւններով աշխարհքին սիրտին կապուած կը մնային։ Հերմասի զիրքին այլարանութիւններն և ուսուցումը այդ մտահոգութենէն կը ներշնչուին։ «Մտիկ ըրէ, կ'ըսէ Հովիւր Հերմասին, մարդիկ կան որոնք երբեք չեն հետապնդած ճշմարտութիւնը, ոչ ալ ջանացեր են աստուածային բաները խորացընել, այլ գոհացեր են մակերեսային հաւատքով մը՝ խորասուզուած ըլլալով զրազումներու, հարստութիւններու, հեթանոսներու հետ բարեկամութիւններու և այս աշխարհիս ուրիշ շատ մը փորձանքներուն մէջ։ Բոլոր անոնք որոնք այս ունայնութեանց գերի եղած են, չեն կրնար ըմբռնել աստուածային բաներու վերաբերեալ այլարանութիւնները, ինչու որ անոնց զրազումները զիրենք կը կուրցնեն, կը կորսնցնեն, կը չորցնեն»։

Փայլուն տեսիլքի մը մէջ Եկեղեցին Հերմասին կը ցուցնէր կոփուած և չողափայլ քարերով շինուած աշտարակ մը։ Անոր քով կային ուրիշ անհասար, ձեղքուած քարեր, զորս մարդիկ կը կտրէին և կը նետէին. անոնցմէ ոմանք կրակաբանի մը մէջ կ'իյնային, և Հերմասի մէկ հարցումին վրայ Եկեղեցին կը պատասխանէր. «Այս քարերը, ասոնք հարուստներն են որոնք հաւատքը ընդզրկած են. երբ հալածանքը զայ՝ իրենց հարստութիւնները զիրենք կը մղեն զԱստուած ուրանալու»։ Մինուկիտս Փիլիկս անոնց հանդէպ աւելի ներողամիտ չի գտնուիր և Ս. Կիրիլիանոս՝ կը գրէ անոնց հասին՝ որոնց ուրացութեան հաստատագրները ի ձեռին

ունինք, թէ «անոնց հարստութիւններն են անոնց քաջութիւնը չգթալները»... Քրիստոնէից մէջ հարուստներ քիչ էին՝ կարգ մը տապանագրերու մեղի ծանօթացուցած բացառութեանց հակառակ. բայց այսուհանդերձ պէտք չէր անշուշտ դանոնք վըհատեցնել, կղեմէս Աղեգսանդրացին գիրք մը գրած է անոնց մասին «Ո՛ր հարուստ կրնայ փրկուիլ» խորագրով, ուր անոնց կ'ըսէ՝ թէ իրաւունք ունին վարձատրուելու այնպէս՝ ինչպէս աղքատները։ Քրիստոս չօրհնէ՞ միթէ Մատթէոսի և Չաքէոսի հարուստ տուները։ Անոնց փրկութիւնը կը կայանար մարգասիրական գործերու մէջ։

Ասիկա ալ տակաւին նորութիւն մը եղաւ զոր քրիստոնէութիւնը բերաւ։ Ի հնունդ բարեգործութիւնը չէին անգիտանար. նոյն խի քանի մը պաշտօնական հաստատութիւններ հիմնուած էին «սնունդի սեղաններ» անուամբ։ Իմաստասէրներ և հեղինակներ կոչեր կ'ընէին ի նպաստ չքաւորներու, սակայն ասոնց բոլորը երբեք չը հասկցուեցան և չգործադրուեցան ամենուն կողմէ։ Մարդիկ հին ժամանակներու գրականութեան և յիշատակարաններու մէջ փնտռած ու գտած են կարեկցութեան ըզզացումի հետքեր. սակայն հարկ եղած է ընդունիլ՝ թէ անոնք պատահական և բացառիկ եղած են և ընդհանուր ազդեցութիւն մը չեն թողած աշխարհի վրայ։

Յիսուս ըսած էր. «Չաղքատս յամենայն ժամ ընդ ձեզ ունիք»։ և առաքեալներ անմիջականօրէն պարտք համարած էին կազմակերպել բարեխրական գործը։ Առաջին համայնքը կազմակերպուեցաւ փոխադարձ օգնութեան ընկերակցութեան ձևին տակ. քանի մը կտոր գետին ծախեցին և աւօրեայ պէտքերը յաջողեցան հոգալ, բայց զժուարտութիւններէ չկրցան խոստովիլ. ըզզացուեցաւ պէտքը կազմակերպողներու՝ սարկաւազներու՝ որոնց պաշտօնը կարեոր եղաւ։ Անոնք հիւանդներու, աղքատներու, արհեստաւորներու, կիներու հետ միշտ չփման մանկով՝ անոնց խոստովանութիւնները, փափաքները, խնդրուածքները լսեցին և ունեցան ազդեցութիւն մը աւելի՛ զօրաւոր քան ոեւէ պրոպագանդ, աւելի համոզիկ քան ոեւէ քարոզչութիւն։ Մտիկ ըրին, մխիթարեցին, օգնեցին. ա-

սիկա բարեխիտութեան զործը եղաւ:

Ամէն համայնքի մէջ կ'ընէ թէև երկ-
րորդական՝ բայց պաշտօնական տեղ մը
գրաւելու կոչուած էր. նէ իր նախաձեռ-
նութիւնները և պատասխանատուութիւն-
ներն ունեցաւ: Նախապէս կ'ընէր կը կարծէր
թէ մարդ իրեն կը դիմէ միայն հաճոյքի
համար. քրիստոնէութիւնը անկէ պահան-
ջեց միայն զոհարելութեան և անձնուիրու-
թեան զգաստ հաճոյքները, նախապատ-
ուութիւն տալով կոյսին և այլիին: Կա-
նայք զգա՞ծուած՝ գրաւուած այսպիսի փափ-
կանկատութենէ մը՝ նուիրուեցան առանց
վերապահումի: Իսկոյն միացուցին իրենց
ոյժերն ու կարողութիւնները, համախմբ-
ուեցան և իրենցմով քրիստոնէութեան տը-
րամադրութեան ներքեւ զրուեցաւ նոր և
անդիմադրելի զօրութիւն մը:

Հրաշունչ, անմոռանալի և ամբողջ քը-
րիստոնէական գրականութեան մէջ Յիսու-
սի քարոզներուն ամէնէն աւելի մօտեց-
նելու արժանի էջի մը մէջ Ս. Պօղոս զըր-
ւատած էր բարեխիտութիւնը. և կարծես
թէ այդ հրապառ չէր ներշնչում մը կ'ըլ-
լայ հաւատացեալներու կեանքին: Վասնզի
զայն կը գտնենք ամենուրեք — թէև ոչ մէկ
տեղ յայտնապէս — այն թագնուած աղ-
բիւրներուն նման՝ զորս կը գուշակենք
օղին տուած զովութեամբն ու հոգին տուած
արդաւանդութեամբ: Խնդրուած ողորմու-
թիւններ, հանգանակութիւններ, ինքնա-
լօծար ընծաներ արկղը կը ճօխացնեն և
կարելի կը դարձնեն քիչ թէ շատ քաղց-
րութիւններ զրկել երբեմն հանքահորերու
մէջ մխրճուած տաժանակիր աշխատողնե-
րու, բարբարոսներէն զերի վարուածներուն,
ժանտախտէ և կամ ժանտախտից տառա-
պողներուն: Սոյն աղբիւրներու օգնու-
թեամբ Հոռոմի մէջ կը սնուցանեն 1500 կա-
թօտականք և Կոստանդինուպի մէջ հան-
դերձատուն մը կը կանգնեն՝ որ ի վիճակի
էր հարիւրի չափ մարդիկ հազուեցնել:

Հեթանոսները կ'ըսեն. «Նայեցէ՛ք, զի-
բար ի՞նչպէս կը սիրեն, իրարու հետ ի՞նչ-
պէս իբր եղբայր և քոյր կը վարուին, ու
իրարու համար մեռնելու անգամ պատ-
րաստ են:» — «Ե՛ւմարիտ է, կը պատասխա-
նէ Տերտուղիանոս անոնց, այս եղբայրա-
կան սէրը զձեզ կը զարմացնէ, զձեզ որ
զիրար տառի և մէկի միւսին կեանքին զէմ
դաւեր լարել միայն կրտէք: Մեր եղբայր-
սիրութիւնը զձեզ կը հրաշնէ, բայց կը
մոռնաք որ զուք իսկ առարկան էք մեր
զթասրտութեան, և թէ քրիստոնէական
սէրը կ'ընդգրկէ ոչ թէ միայն զձեզ, այլ
ամբողջ աշխարհը՝ որ յաշտ ձեր ընդարձակ
հանրապետութիւն մըն է լոկո՛ւ:

ՀԻՆ ՀԱՅ ՀԱՆՍԱԳՐԱՀՈՐԴԻՐ

ԱՍԻՈՅ ԽՈՐԵՐԸ ՀԱՅ ՍԸ 1602-ԻՆ

Հին դարերու ընթացքին Հայն ալ իբր
ճամբորդ, իբր վաճառական, և նոյն իսկ
իբր բախտախնդիր հեռաւոր աշխարհներ
այցելած ու պտտած է. և սակայն ցաւա-
լի է ըսել՝ շատ հազուադէպօրէն առ այդ
որեւէ ուղեգրութիւն կամ յիշատակարան
թողուցած է: Բաղմաթիւ հոյ առաքելու-
թիւններ, որոնք Եւրոպական կամ Ասի-
ական հեռաւոր կամ մօտաւոր արքունիք-
ներ զրկուած են, մեզի չեն թողուցած ու-
ղեգրութիւն մը կամ օրագրութիւն մը.
մինչ օտարաց կողմէ ի Հայս զրկուած դեւ-
պանութիւններ միշտ ունեցած են անհատ-
ներ, որոնք քիչ կամ շատ հաւատարմու-
թեամբ ուզած են և արձանագրած իրենց
ուղեգրութիւնը, այսպէս մեզի կտակելով
թանկագին ծանօթութիւններ: Ինչպէս ըսի
մերայնոց մէջ նման ղէպքեր հազուադէպ
են: Ինձի ծանօթ է միայն Մարտիրոս Ե-
պիսկոպոս Երզնկացոյ ուղեգրութիւնը իր
կատարած ճամբորդութեան յԵւրոպա 1489-
1492ին: Նպատակ ունիմ անոր անդրա-
դառնալու մօտաւոր ապագային. սակայն
այժմ պիտի ներկայացնեմ 1602ին Ասիոյ
խորքը կատարուած առաքելական ճամ-
բորդութեան մը մէջ հայու մը ունեցած
կարեւոր դերը:

Տարակոյս չունիմ թէ շատ կանուխ
ժամանակներուն իսկ եղած են հայեր՝ ու-
րոնք Տիբեա, Մոնղոլիա, Չինաստան կամ
հեռաւոր Արեւելք այցելած են. սակայն
գծախտաբար առ այդ յիշատակ մը թո-
ղուցած չեն, կամ գոնէ մեր ձեռքը չէ հա-
սած: Գուցէ այդ Հայ ճանապարհորդք վա-
ճառականներ ըլլալով չեն կրցած գրակա-
նութեան սուղ արուեստին տիրանալ եւ
զայն օգտագործել: Բայց ահա կը հանդի-
պինք հայու մը որ վաճառական չէ և
1602-ին մինչև հեռաւոր Արեւելք կ'երթայ,
ըստ երեսնի իրօնքի համար, այլ ըստ իս
պարզապէս բախտախնդրութեամբ: Այս
հայը ծանօթ է միայն իբր Իսահակ, ընկե-
րակից Պորտուգալցի Յիսուսեան Բենետիկտ
Գոնչ կաթողիկ քարոզիչին:

ևս անգլերէնէ թարգմանելով քաղաւ-
ճարար կուտամ Իսահակի հետ առնչու-
թիւն ունեցող զլիսաւոր մասերը՝ այս ճամ-
բորդութեան վրայ կատարուած ուսումնա-
սիրութենէն⁽¹⁾։

1602-ին Goetz «հասաւ Լահոր գեկտեմ-
բեր 13ին։ Xavier անոր իբր ընկերակից
տուաւ երկու Յոյներ, Leo Grimali, քահա-
նայ մը, և Demetrius, վաճառական մը, ո-
րոնք լաւ ծանօթ էին ճամբաներուն, և
փոխանակ չորս մահմետական ծառաներու՝
ան առաւ Իսահակ անուն հայ մը, որուն
կը պարտինք յաջորդ օրագրութիւնը իր
ուղևորութեան. որովհետեւ Goetz մեռնելով
Չինաստանի մուտքին So-Chewի մէջ, Իսա-
հակ շարունակեց յառաջանալ դէպի Peking,
որ Ricci հաշուեալութիւն մը քաղեց անոնց
ճանապարհորդութեան, մասամբ Goetzէն
մնացած յուշագրութիւններէ, և մասամբ
ալ Իսահակի իրեն ըսածներէն՝ վստահելով
անոր յիշողութեան վրայ»⁽²⁾։

Goetz և իր ընկերակիցները Կարուի հա-
սան 1602-ին։ «Grimali քահանան յոգնած
ճանապարհորդութեան զժուարթութիւննե-
րէն, մերժեց աւելի յառաջ երթալ, և
Demetrius այս քաղաքը կեցաւ առետուրի
համար . . . Goetz շարունակեց հայ Իսա-
հակին հետ»⁽³⁾։

«Tanghetarի մէջ, որ Kaskarի թագաւո-
րութեան կը պատկանի, Իսահակ մեծ գե-
տի մը գետեղերքէն ջուրի մէջ ինկաւ, և
ութ ժամ կիսամեռ փոռուած մնաց»։

Եարխանտի մէջ «զողերը իրենց տունը
մտնալով, կապեցին Իսահակը և սուր մը
կոկորդին գնելով զինքը վախցուցին որ
աղմուկ չհանէ. բայց Դեմետրիոս լսելով
չչուկը, պոռաց՝ զանոնք վախցնելով և փա-
խուստի մատնելով»⁽⁴⁾։ Դեմետրիոս յոյն
վաճառականը որ Կարուի մէջ Իսահակէ և
Գոէզէ բաժնուած էր՝ դարձեալ միացաւ
անոնց Եարխանտի մէջ։

Kaskarի «երկրէն Հաճի Ասի մը, որ
յաջորդ կարաւանին պէտ նշանակուած էր,
Գոէզը հրաւիրեց խնձորի մը, ընկերաց-

ուած նուագածութեամբ։ Հիւրասիրութե-
նէ վերջը փափաքեցաւ Գոէզի ընկերակ-
ցութիւնը դէպի Katay։ Ասիկա ճիշտ ձեզ-
ուիտին փափագածն էր, որ գիտնալով
Մահմետականներուն նկարագիրը, կ'ուզէր
որ հրաւէրը անոնցմէ գար։ Հաճի Ասի այն-
քան սրտանց էր իր այս փափաքին մէջ՝
որ կրցաւ թագաւորին ալ երկրորդել տալ
իր հրաւէրը Գոէզի, որ հաւանեցաւ պայ-
մանով որ նորին Բարձրութիւնը իր գրա-
ւոր շնորհագիրն ալ տար։ Անոնք որ նախ-
կին կարաւանով Կարուիէն իրեն հետ եկած
էին, կը զժկամակէին զինքը կորսնցնելու,
և ըբին ինչ որ կրնային զինքը հրաժա-
րեցնելու համար այդ կարգադրութենէն։
Ռորհուրդ տուին չվստահիլ Kaskarի բնակ-
չաց, ըսելով որ անոնք անվստահելի էին,
և զինքը պիտի կորստեան մատնէին»։

«Ռորհուրդը աւելի նկատողութեան
պէտք էր առնել, ինչու որ բնիկներէն ո-
մանք իրենք իսկ ապահովուցելին, թէ այդ
հայերը պիտի սպաննուէին իրենց ընկերա-
կիցներէն, անմիջապէս որ քաղաքէն դուրս
ելլէին⁽¹⁾։ Ասիկա այնքան սարսափեցուց
Դեմետրիոսը (որ Կարուիէն վերստին իրենց
միացած էր) որ երկրորդ անգամ ըլլալով
բաժնուցաւ անկէ, և պիտի կարենար հը-
րոժարեցնել Գոէզը աւելի առաջ երթալէ.
բայց Բենեդիկտ վճռած էր կատարել զին-
քը զրկողներուն ակնկալութիւնները, ա-
մէն զժուարթութեանց հակառակ»⁽²⁾։

Chalisի մէջ Փոխարքան «երկոյ մը
Գոէզին ետեւէն մարդ զրկեց։ Իսահակ ող-
բալ սկսաւ, խորհելով որ անիկա պիտի
սպաննուէր. Բենեդիկտ անգոսնելով վը-
տանգը, քաջաբար պալատ գնաց, բայց
երբ հոն ժամանեց, տեսաւ որ բոլոր գործը
կրօնաւորներու և գիտուններու հետ վի-
ճարանիլ էր»⁽³⁾։

(1) Ասկէ կը յայտնուի որ Գոէզէ առաջ
կամ իր ժամանակ և սակայն իրմէ անկախ՝ հայ
վաճառականներ կը գտնուէին, որոնք թաշխա-
րէն Թաթարի մեկնելու վրայ էին 1603-ին, Հաճի
Ասի անուն պետի մը առաջնորդութեան յանձ-
նուած կարաւանով մը։ Այս կարաւանը մահմե-
տականներէ կը բաղկանար, և ըստ Գոէզի ա-
կանջը հասած շրջակներուն՝ հայ վաճառակա-
ններուն հանգէպ թշնամական դաւադրութիւն մը
մտածուած էր։ Աւելի բան մը չ'ըսուիր այս հայ
վաճառականներուն վրայօք։ Յ. Բ.

(2) Անդ։ (3) Անդ։

(1) Travels of Benedict Goetz, a Portugeze
Jesuit from Lahor in the Mongols Empire to China,
in 1602. էջ 577-588. — Voyages and Travels. by
John Pinkerton. London 1811.

(2) Անդ էջ 578։ (3) Անդ էջ 579։

(4) Անդ էջ 581։

Պեքին հասնելէ առաջ 1605-ին Գոէզ վախճանեցաւ: Գոալի ձիգութեանը ընկերակցութեան իր իրեն օգնական զբոհուեցաւ համատ John Ferdinand անուն Չինացի մօրմէ երկասարգ մը: Վեր կասկածուէր որ Մահմետականները թունաւորելով մեղացեցած էին զինքն (Գոէզը): Անոր մեղսելէն անմիջապէս վերջ անոնք գրաւեցին ինչ որ թողուցած էր: Կորսուած իրերու կարգին էին իր օրագրութիւնը, որուն կորուստէն աւելի ցաւով կորուստ չի կար, վասնզի հոն պահած էր ան իր ճանապարհորդութեան մանրամասնութիւնները: Աւելի ձկտեցան այս գիրքը իրենց ձեռք անցնել, որպէսզի կարենան արգիլել հոն նշանակուած պարտքերը: Չինքն ալ մահմետականի մը պէս պիտի թողէին, եթէ Խահակ և Ֆէրդինանդ չհակառակէին անոնց: Գոէզ բարձր յատկութիւններով օժտուած մարդ մըն էր, և իր հաւաստումներուն համաձայն մեծ ծառայութիւն մատուցած էր միտրանութեան, բայց չէր քահանայացած: Ան յանձնարարեց Ֆերդինանդին զգուշացնել ձեռքիտները որպէս զի չվստահին մահմետականներուն, ոչ ալ դէպի Չինաստան այս ուղին հետապնդեն, տնչահաբեր և վտանգաւոր ըլլալուն համար:»

«Իսկ զալով վաճառականներուն, ըստ իրենց մէջ գոյութիւն ունեցող սովորութեան, ճանապարհին մեղսողին ապրանքները կը բաժնեն. կը կապեն Խահակը, սպառնալով զինքը սպաննել եթէ Մահմետի կրօնքը չընդունի: Անոր վրայ Ֆէրդինանդ խնդրագիր մը կը ներկայացնէ Kan-chew Փոխորքային, որուն վրայ ան ալ յանձնարարագիր մը կը գրէ So-chewի կառավարիչին, չէզոք կերպով խնդրել քրննելու համար: Ան սկիզբը բարեացակամ էր, և սակայն կաշառուելով, սպառնաց խարաղանել լողոքողները, և երեք օր բանտարկեց: Այսուհանդերձ այս ընդունելութեան չվճատելով, ան (Ֆէրդինանդ?) ծախեց իր հողուտները գրամի պէտք ունենալով, և հինգ ամիս դատը շարունակեց: Բոլոր այս ժամանակամիջոցի ընթացքին, որովհետեւ Ֆէրդինանդ չէր կրնար պարտկերէն խօսիլ, և ոչ ալ Խահակ պորտուկերէն խօսիլ, անոնք չէին գալերէն, կամ լատիներէն, անոնք չէին կրնար իրարու հետ խօսակցիլ: Դատարանին

առջև եղած առններն, մինչ մին «Հայր Մերոյ կ'ըսէր՝ միւսը միշտ կը կրկնէր Բենեդիկտ Գոէզի անունը քանի մը պորտուկալերէն բառերով, աւանց սակայն որեւէ մէկուն զիրենք հասկնալուն: Դատարարը խորհեցաւ թէ անոնք կը խօսէին Kanton նահանգին լեզուն, և զիրար կը հասկնան»:

«Վերջապէս երկու ամիսէն, Ֆէրդինանդ սորվեցաւ պարսկերէն խօսիլ: Մահմետականները, ուրիշ ամբաստանութեանց կարգին, ըսին որ Ֆէրդինանդ ծագմամբ Չինացի է և Խահակ ալ Սարակինոս: Իբր պատասխան այս ամբաստանութեանց, Ֆէրդինանդ վստահեցուց դատարանը որ ինքը մահացու թշնամի է Մուհամէտի օրինաց, որոնց եթէ հաւատար, անտարակոյս ինքը պիտի մերժէր խողի միս. նոյն ատեն ան իր թեզանքէն հանեց խողի կտոր մը, և ինքն ու Խահակ ախորժակով ուտել սկսան: Անոր վրայ հոն ներկայ եղողները բարձրաձայն խնդացին, մինչ մահմետականք ամօթապարտ թքին հայուն վրայ՝ ըսելով որ պղծուած էր Չինացի փորձիչէն, որովհետեւ ճամբուն բոլոր ընթացքին մահմետականները զայրացնելէ զգուշանալով, Բենեդիկտ և Խահակ ժուժկալած էին խող ուտելէ»:

«Այսպէս, վախճանալին ինչքերը վերստացուած էին Ֆերդինանդէ. բայց ամէն բանէ վերջ ոչինչ զտնուած էր, բացի մարմարի կտորներէն, որոնք գետնին տակ պահուած էին: Ասիկա ծախեցին իրենց պարտքերը վճարելու համար, և իրենց ուղեորութեան կարիքները հոգալու համար մինչև Պեքին, ուր հուսկ ուրեմն երկուքն ալ հասան: Անոնք բերին խաչ մը նրբորէն գծուած՝ ոսկեղօծ թուղթի վրայ՝ Kaskarի, Quotanի և Chalisի թագաւորներուն անցագիրներուն հետ՝ որոնք իբր յիշատակ պահուած են»:

«Խահակ բոլոր այս անցքերը պատմեց Ricciի, վստահելով իր յիշողութեան վրայ, և Բենեդիկտի քանի մը յիշատակագրութեանց վրայ: Ամիս մը Պեքին կեցած ըլլալով ան զրկուած էր սովորական ճանապարհով՝ Amakao (= Makau): Անկէ դէպի Հնդկաստան իր ճանապարհորդութեան ընթացքին բռնուեցաւ հոլանտոցիներէն, բայց փրկուելով պորտուգալցիներէն, ան շարունակեց իր ուղին, և իմանալով իր

կնոջ մահուան մասին, վերագործաւ ոչ թէ մոնկոլներու երկիրը, այլ մնաց Chaul, և 1615-ին դեռ ողջ էր»⁽¹⁾։

«Այդ ժամանակներէն վերջ հոռմէական քարոզիչներէն ոչ ոք ճամբորդած է այդ կողմերը, թէև յարատեօրէն երթ ու դարձ ըրած են կարաւաններ, որոնց հետ հայ վաճառականները չեն քաշուիր ընկերանալէ, և կը կատարեն ճամբորդութիւնը ապահովութեամբ»⁽²⁾։

Իսահակ ըստ երեւոյթին պարսկահայ էր, նաև ամուսնացած։ Այս մասին որոշ վկայութիւն ալ կը տրուի։ Իսահակի կինը, որուն ուր գտնուիլը անձանօթ կը մնայ, մեռած էր 1605-ին։ Իսահակ կրօնաւոր մը չէր, վկայութիւնները ատոր հակառակ ցոյց կուտան։ Ինչպէս տեսանք՝ Գոէզ ալ կրօնաւոր չէր, այսինքն ոչ պաշտօնապէս, այլ տշխարհական մը որ կրօնական քարոզչութեամբ իր նախընտրած ձեզուիտներու կարգին օգտակար կ'ըլլար։

Գալով հայ վաճառականներուն՝ անոնք ալ պարսկահայ վաճառականներ ըլլալու էին։ Ծանօթ է որ Շահ Աբրահիմ օրերուն Պարսից վաճառականութիւնը Հայոց ձեռքն էր. Սպահան հաստատուած Զուղայեցի հայ վաճառականները թափանցած էին Հնդկաստան, ուր բարգաւաճ ու ճոխ կեանք մըն ալ կը վարէին, որով անհաւանական պիտի չըլլար հետեցնել՝ որ հայ վաճառականներ մեծ կարաւաններու միացած՝ ԺԶ-ԺԷ դարերուն շատ յաճախօրէն ներքին Ասիա և Չինաստան և այլուր կ'երթային ի խնդիր առևտուրի։ Սակայն այս մասին իրր հնագոյն որոշ վկայութիւն միայն Գոէզի և Իսահակի ուղեգրական յիշատակութիւնները ունիմ, ուր անոնուն՝ պարզապէս՝ հայ վաճառական ձեռքն գտաւ ուրիշ մանրամասնութիւն չի տրուիր։

Առևտրական ապրանքներուն դալով ըստ իս ատոնք հիւստեածեղէն, դիպակներ, և հում մետաքս էին գլխաւորաբար, քիչ ինչ փղոսկր, թանկագին քարեր, դեղ և ներկ, խոնկ և գուցէ նոյն իսկ յախճապակի և Թուրքեստանի զորգեր։

Ուիլիսա, Գանգսա
U. S. A.

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԽԻԹԱՐ ԱՅՐԻՎԱՆԵՑԻ

ՆՈՐԱԳԻՒՏ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՐԿԵՐ

Տ. Մեզ կը մնայ մի քանի խօսք ասել Ջուազրի մասին, որտեղից անուած է այս վկայարանութիւնը, որ հաղուագիւտ է և ոչ ընդհանրացած Յայամաւորքներին մէջ, այստեղ էլ վերջին վկայարանութիւնն էր, մի ապացոյց նոյն մտքի։ Առաջին անգամ տեսել էինք այն Աշոտ Յովհաննիսեանի մօտ և հարկաւոր քաղուածքներն արել մեր Խաղարկանց աշխատութեան համար. բայց յետոյ տեղեկանալով, որ Մնարի սեպհականութիւնն է, խնդրեցինք հնարաւորութիւն տալ մեզ արտագրելու ամբողջը, որ և սիրալիբ կերպով կատարեց։ Ժամանակի սղութեան պատճառով՝ հազիւ կարողացանք վկայարանութեան հետ արտագրել և գրել յիշատակարանի այն մասը, որ իրական տեղեկութիւններ էր տալիս ձեռագրի ծագման մասին, առանց նորա բովանդակութեան մանրամասն ծանօթութեան և չափազրութեան։

Յայամաւորքս մեծ դիրքով, կաշկապտ կազմով ձեռագիր է, լաւ բոլորագիր և թուղթ։ Գրիչն է Խաչատուր քահանայ. որի հայրն է Յորդանան, մայրը Աղուծ. գրել է «Ի թվաբերութեան հայկազեան տուժարի Զ և Թ. ի դաւառս Աբարատեան, ի գեաւդն Ուրծ կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ սր. Աստուածածնին, ի հայրապետութեան տն. Գրիգորի... ի յաթոս սր. էջմիածնի, և յաշխարհակալութեան Զահան Շահին»։ Ուրծը այժմ Բէշլիքեանդ կամ Բէշլիշտադ կոչուած գիւղն է, Վեդլի միջին հոսանքում⁽¹⁾, ուր սկսեում է լեռնաշին մասը, դէպի ակունքները, բարձրանալով. արձանագրութիւններին մնացորդներից գատելով՝ Օրբէլեանց իշխանութեան մաս։ Խաչատուր գրչից մեզ յայտնի են և

(1) Անդ 586-587, (2) Անդ 587.

(1) Хруст. Боим. 1913 մեր յոդուածը՝ Nomowcmbo Mapcaura u Muma-Xamynm եր. 231.

ուրիշ ձեռագիրներ, մի աւետարան Զ եւ ժ. Թուին եւ մի Մաշտոց 1473 թուին, օր հոշակաւոր դատուս Արարտեան, ի գլուղւս, որ կոչի Ուրծ, ընդ հովանեաւ սր. Աստուածածնիս եւ սր. Սահմանոսիս⁽²⁾։ Նորա աշակերան էր Վրթանէս գրիչ, որ 1491 թուին գրել է մի Յայսմաուրք, օր յանապատիս յԱւրծայ, որ կոչի Արջառարեկո⁽³⁾։

Ստացողն է Մելիքսեթ կրօնաւոր՝ «ի վայելումն անձին եւ յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնաւդաց իւրոյ Գուգարին եւ Սիրմին եւ քրեւրցն Թանկասեղին եւ Թամիկին»։ Մելիքսեթ արեղան՝ իւր ձեռքով գրած յիշատակարանի համեմատ՝ էրերան փոքրիկ վանքի վանահայրն էր, Աւրծից գէպի հարաւ եւ Զինջիրուի Ս. Կարապետից քիչ դէպի հիւսիս՝ Ղաղարու գիւղի մօտ, Շահապու եւ Ս. Խաչ գիւղերի մէջ, գէպի Վեղիի դաշտը նայող լեռան լանջին։ Զեռքիս տակ չունենալով այժմ վանքի նկարագրութիւնն ու արձանագրութիւնն էրի արտագրութիւնը, որ կատարել ենք անձամբ, չենք կարող ժամանակագրական եւ պատմական ճիշդ տեղեկութիւն տալ, բայց վաղ չէ քան ԺԳ. դարը։ Այն ձեռագրի մէջ Մելիքսեթ արեղան նկարագրում է իւր շինարարութիւններն ու աշխատանքը. «չինեցի զժամատունս եւ ըզկրկին գաւիթս եւ զերկու տնտեսատունս ամառան եւ ձմեռան . . . նորոգեցաք ըզվանքս եւ շնորհազարդ զարդարեցաք եկեղեցիս սգեստիւք պատարագաց, նաեւ մանկամբ սր. սիոնի, զոր տր. Աստուած ի կամս իւր պահեսցէ, ամէն»։ Ապա գրել է տալիս եւ այս Յայսմաուրքը եւ նուիրում «ի սր. վանքս էրերան կոչեցեալ ի դունս սր. Աստուածածնիս եւ սր. Գէորգիս»։ Խնդրում է յիշել իւր ծնողների եւ քոյրերի հետ, որոնց անունը յիշուցցաւ, եւ եղբայրը Տիրացու. նաեւ «վարդաթին միոյ տր. Սարգսին երախտաւորին»։

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐԲԵՊ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՅ

Ն. Նախիջեւան

ՆԵՒԱՐԲ ՆԱԽՆԵԱՑ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

Ի ՎԵՇՏԱՍԱՆ ԱՍԱՑՈՒԱԾՍ Ս. ԵՓՐԵՄԻ

ՎԱՍՆ ՆԻԿՈՍԻԴԵԱՅ ԲԱՂԱՔԻ

(Շար. Սլոն, Թիւ 4 էջ 123)

Որպէս զի ինքն յաղթէ, յորժամ բազմանայ քան զըմբողս⁽¹⁾ իւր։ Հրաւիրեա առ նա զկարուստս, զի պարտեսցի ի մէջ բազմաց։ Թէ ամաչես խորգ զգեներու որ սակաւն է, յորժամ զգեսցիս, սակաւ է խորգ մեղաց մերոց, եւ մոխիր սրբել զնեղկուածս մեր։ Թէ ամաչես խորագն զգեներու, պատկառես ի լիտի զարդուէ։ Ա՛ռ սակաւ ի խորագն հանդերձէ, եւ էջ ի զարդս տանաց⁽²⁾։ Ա՛ռ քեզ զմիջին հանդերձն, մի զլիտի եւ մի զզցուց⁽³⁾։ Թող զխոնարհս եւ զբարձունս, եւ ընտրեա քեզ զմիջինս։ Մի՛ մի աւր առ խոնարհութիւն, եւ միւս աւր առ փափկութիւն։ Մի՛ մի աւր առ տխրիլ, եւ միւս աւր առ զրգանս։ Կամ վերացա՛ր ելիր յերկինս, կամ խոնարհեցար իջեր յանդունդս։ Խիստ է քեզ բողբոջութիւն, մի՛ աղանիր լիտերար⁽⁴⁾։ Մի՛ պաշտեր զրոկութիւն, եւ մի զլիտի հանդերձ ոտից։ Մի՛ աւր խոնարհութիւն մեծ, եւ միւս աւր մեծ զարդարանաւք։ Ի միում ժամու լալիւն յորդ, եւ միւս աւր ծաղր լիտի։ Զայնչափս ընտրեա քեզ որ յաւրինեցան յընտրողաց⁽⁵⁾։ Յաժուէն աւզ վայելէ ոտին, որ գայ յաղաթս, գայ առնուլ զաւգեութիւն։ Մի՛ վնասեսցէ տեսողաց, սէգ կաշկի չէ աւրէն կոխել զգուն Աստուծոյ։ Ո՛ր որ գաս ի հաշտեցուցանել, մի՛ դար ի բարկացուցանել։ Յորժամ խնդրէ պարտաւոր ի մեծ խոնարհութիւն իջանէ, զի զարթուցէ խոնարհութեամբ զողորմու-

(1) Օր. ունի զըմբողս։

(2) Բառը «անաց» ինձ անձանթ. գուցէ աղաւաղեալ գրութիւն, փխկ. պառանաց։

(3) Այսպէս գրեալ յօր.։

(4) Նորածնե բառ։

(5) Օր. գրէ յնորողաց։

(*) Բարխուտարին. Արցախ. եր. 270, 2 հո. էջմ. № 964 (կար. 944)։

(2) Ալիշան. Այրարատ. 443։

թիւնս պահանջողին: Սաղայս լալիւն⁽¹⁾ յապաշխարդին, խաղայս դու թ ի պահանջողին: Արտասուք զոր հեղու ապաշխարող, չիջուցանէ՝ զցասումն գատաւորին: Անմիտք կանայք զարդարին եւ գան խնդրել զողորմութիւն: Զի թէպէտ եւ արդարք էին, մեղք էին ի զարդս նոցա: Ահա փնասք ի ձեռս նոցա, կռածոյիւքն զոր ունէին ի ձեռս: Ամաութ եւ պատկառանք ի գլուխս նոցա, զարդուք տան զոր ունին ի գլուխս: Կուտեն մեղս ի գլուխս իւրեանց, զարդուք տան զոր ունին ի գլուխս: Գլուխ որ սիրէ զզարդարանս, պսակեալ են նմա փնասք: Եւ եթէ ոչ գիտեն, եթէ զարդուք իւրեանց փնասք են դառնութեանց, հարցցուք գտեսաւոյն, թէ ոչ փնասիցեն նմա զարդք նոցա, զարդ որ յանցուցանէ գտեսաւոյն, փնաս մեծ է զարդարկոտաց: Ընդ ո՛ հայկեցի Բարձրեալն, ընդ պիւճանալն քո թէ ընդ աղաչելն: Բո իսկ մեղքն շատ են քեզ, փախի՛ր յաւտար մեղաց: Զարդ որ յանցուցանէ գտեսաւոյն, փնաս մեծ է զարդարկոտացն: Եթէ այլ քո զարդասէր է, զարդարեա նմա ի տան իւրում: Եթէ գերէ զնա զարդն քո, առանց մեղաց է զարդարելն քո: Ահա հանգիստն քո ընդ աւգալի քում, զի եղեւ զարդըն ի⁽²⁾ հանգիստ քո, եւ եղեւ մասն քո ամուսին քո: Եթէ իմաստուն է այլն քո, եւ ոչ քաղցրանայ նմա զարդն քո: Առն քում ոչ քաղցրանայ զարդն քո, քանի՛ եւս բասրեսցէ աւտարն: Աւրէն է զի վարք քո եղիցին քեզ զարդարանք: Եթէ վարք քո գեղեցկացուցանեն զքեզ, չե՛ս կարաւտ դու հայկելոյ⁽³⁾: Սակաւ է հայկելի այսմ երկնաւոր գեղեցկութեան, հայկելի Աստուածութեանն բաւական է ծածուկ գեղոյն: Ի հրապարակի եւ ի տան գոյի զարդն այն, բարի վարուց որ ի ներքս է տեսանէ զոյլէ, որ արտաքոյ է լսէ աւրհնէ: Իսկ զարդն այն լիտի, տղե՛ղ է ամենայն ուրեք. որ ի ներքս տեսանէ, այսն է, որ արտաքոյ հայի բստգելու⁽⁴⁾: Եթէ կնոջ ասն մահկանացուի ոչ վայելեն զարդարանք, որք ի խաւսս կան Ամենակեցուցին, մեծ մեղք են զարդարանք: Կոյս որ խաւսեցաւ

որդւոյ, զխոնարհումն որդւոյ զգեցաւ: Փեսայն իւր զխոնարհութիւն զգեցաւ, եւ նա զգեցեալ է զփափկութիւն: Եթէ տոնակնոջ ցածնոյ ոչ վայելեն զարդարանք, քանի՛ եւս ցասուցանէ զարդ քո զխաչելութիւնն: Աշակերտաց եկիր զգեցուլ զգաստութիւն, եւ յանցուցանէ զարդ քո գտեսաւոյն: Զոր թողցէ պահանջողն, եթէ զծածուկ մեղան, եթէ զյայտնին: Մի՛ ժողովեր քեզ պարտիս ի ձեռն զարդարանաց: Ի ծուփ անկեալ են տեսողք, թէ տան պճնեալ վասն ո՛յր է: Մի մեռանի ի քեզ աղամբ, եւ միւսն եւս լեզուաւ իւրով. համարուն եւս քո չար սպանանէր զմիւս եւս լսելեալք իւրովք: Որ սպանանէ մի սպանումն մեռանի, քանի՛ եւս վրէժս պարտիցիս, զի ամենայն որ տեսանէ զզարդ քո, այլ այլո՛յ խորհի զքէն: Կային որ սպան մի սպանումն, երեւեալ եւ տատանեալ եղեւ յերկրի⁽¹⁾: Մի լինիր պատճառք մահու, եւ մեռանիցին քեւ խաւսունք: Մի՛ եղիցին քեզ զարդ քո նիւթ որ փնասէ եւ զգլուխս եւս: Ո՛ կոյսք անմիտք, զարդք ձեր լինին ձեզ դատաւորք: Կոյս որ միշտ սիրէ զզարդարանս, ոստին մին է զարդն նորա: Եթէ կամի ասասցէ մեղ, յո՛ր պատճառս զարդարեալ իցէ: Եթէ նա ոչ կամիցի ասել, զարդն իւր քարոզէ զնմանէ: Դատի զնա զորդն իւր ի հրապարակս, եթէ տան պճնեալ, վասն է՛ր, վասն ո՛յր, եւ ո՛ւմ է, եւ ընդէ՛ր եւ վասն է՛ր, մատամբ ցուցանէ զնա: Թէ սա է Գրիստոսի, հաւանեցուցանէ զմի իւրեւ զբազումս, եւ զբազումս իւրեւ զմի: Թէ խորհուրդք նորա յերկրի են, եւ ի մոխիր խորհին միտք իւր, չունի սէր առ կենդանին, զի առ մահկանացուի են խորհուրդք իւր: Անուամբ միայն Աստուծոյ է, եւ պճնելովն առ մարդ է: Տեսէք զարտաքին երեսուն, զի յանդիմանեն զմիտս ներքինս: Լիտութիւն մտաց իւրոց հեղաւ գանդամաւք իւրովք, զաւրացաւ ներքին լրկատութիւն իւր. եթէ յայտնիքն տղեղ են, քանի՛ եւս տղեղ են զաղտնիքն: Զի՛ք ողորմ ի զարդու, թէ խնայեսցէ ի զարդարեալն: Զարդ անմտին նեղեաց զնա, եւ եզ զնա իւրեւ նպատակ նետից: Յուզէ ի նա զամենայն միտս, զրգոն է ի նա զամենայն լեզուս: Դարդէ ի նա յամենայն գոն-

(1) Օր. ունէր լալիւն, ուղղիչն յաւելու ի ներքոյ բառին ւ:

(2) Ի յաւելեալ յուղղիչն ի վերայ տողին:

(3) Օր. գրէ հայկելոյ:

(4) Նոր ինչ բառ:

(1) Տ. Ծննդ. 4, 8 - 15:

հաց. դապահանեալս եւ զհաստատունս ի միտս. ապահանեալքն խորհին զազտեղութիւն, զի թէ կամին չեն հեռի: Հաստատունքն խորհին սրբապէս, եթէ ի բացէ՝ աւղուտ է կեալ: Երկուք կողմանք չարք կարծիս կարծեն զդարդարեալ⁽¹⁾ կնոջէ: Այս աւղուտ է ի զարդուէ անմիտ կնոջ վարդասիրի: Զի իրրեւ ինքն մաքուր է ի ծածուկ, ազտեղէ զնա զարդն յայտնի: Եւ իրրեւ սուրբ է ամենեւին, զրպարտի զարդուն ի հրապարակս: Բանայ զզիւ իւր, ընթերցանի ի նմա յամենայն կողմանց: Զամենայն ինչ յաճախէ առ նա. զակնարկել թուէ, ի հրապարակս զըզնացս նորա: Դայ զկնի նորա բամբաս, երթայ առաջի աշպնութիւն: Հարցուած յաջմէ նորա, քննութիւն յահեկէ իւրմէ: Մոռացի նմա որ զինչ ետեսն ի զարդուէն եթէ ուրացի զնա: Դանի՛ քաղցր է լուծ քո Տէր⁽²⁾ եւ թեթեւ բեռն սիրոյ քո: Երանի որ նովաւ զարդարեցաւ, զի յաճախէ նմա զարդն իւր զովեստ: Եւ որ քեւ ոչ զարդարի, յաճախէ նմա զարդն իւր կորանս: Բայց թերեւս ո՛ մոլեկան⁽³⁾ վերտիցիս, թէ յաճախեցաք յարգել զքեզ, զլիտութիւն քո պատմեցաք: Ոչ զազնութիւն որպէս կարծեսդ. ձախողակի եւ լսելիք քո, որպէս մաւրն քո ի զրախտին որ ձախողակի լուաւ զպատուիրանն ի Բարձրելոյն⁽⁴⁾, զի զպտոյնն որ լի էր անարգանաւք, կարծեսց եթէ լի իցէ վայելչութեամբ: Կարծեսց եթէ փառս զգեցուցանիցէ պառւոյն որ մերկ արար զնա: Եթէ գեղեցիկ պաղովն այն տղեկացաւ մայրն, յարգեն զարդ եւ կաւչիկ գեղեցիկ, քանի՛ եւս տղեկիցեն⁽⁵⁾ զգոտերս նորա: Որ տեսանէ զկին եւ ցանգայ, չնացաւ որպէս եւ գրեալ է⁽⁶⁾: Դո՛ւ տաս պատասխանի ընդ այնր դառն բեկման, մի՛ մեղուցէ զարդ քո զեղբարս քո, զի լիցին չնացեալք ի ծածուկ: Ատելի է քեզ չնութիւն, մի՛ լինիր պատճառք չնութեան: Երկիր յայնմանէ եւ յայնմանէ, զի մի՛ առնաւրէնութիւն է երկոցունց: Մի՛ լիցի քեզ բռնութիւն, զգաստացուցիչ ի միջէ կող-

մանէ ցոյց, յերկոսին կողմանս, կամք քո պահեալ են զքեզ: Պահեալ է մարմին քո սրբապէս, պահեա եւ գտեսիլ քո զգաստարար: Դողայ սիրտ քո ի չնութենէ, եւ յանցուցանէ զարդ քո զտեսաւզս: Սուրբ է ի մեղաց մարմին քո, եւ պի՛ղծ ես ի միւսում կողմանս: Զգուշտան անմիտք յիմարարար, եւ անկանին ծածուկ ի կորուստ: Ընդ այն հպարտացուն միտք քո եթէ գերէ գեղ քո զտեսաւզս, եղիցի քեզ ասել թէ երանի այնմ որ տղեկ էր: Ամ քան զամ⁽¹⁾ թառամի զեղ քո, եւ մտանէ զեղջ ի ծերութեան: Ժամ քան զժամ պակասեն կեանք, եւ մտանէ տրտմութիւն եւ աւրհաս: Գեղ որ չահի զպարտիս, լաւ է քան զնա տղեկութիւն: Տգեղութիւն որոյ յատակ է սիրտ, սիրելի է զուարթնոց տեսիլ նորա: Առնի զարդ կնոջ անմտի, քարոզ մտաց իւրոյ: Զի նկարեալ են միտք ներքինք ի վերայ արտաքին երեսաց իւրոյ: Զարդն արտաքին քարոզէ թէ զինչ կայ ի ներքս ի սրտին: Կարծիք որոյ ծածուկ են խորհուրդք իւր, եւ յայտնեալ տարածին զամենայնիւ: Երեսք իւր հայելի են, եւ նկարեալ ունի ի նոսա զմիտս իւր: Եւ որ ոչ քաջ տեսանէ, կարէ տեսանել թէ զինչ է նա, հայեցած աչացն քարոզէ եւ զուշակէ թէ ուր են միտքն: Նա զուշակէ թէ լկտի է, եւ նոյն քարոզէ եւ թէ ծանր է: Հայեցած աչացն ուսուցանէ, թէ զո՛ խնդրեն միտք նորա. եթէ զԳրիստոս, զայն քարոզէ, եւ եթէ զայլ ոք, զայն զուշակէ: Շարունակիլի

Ֆ. Յ. Մ.

ԻՇԱՄԵՂՈՒ ՈՒ ՄԵՂՈՒՆԵՐ

Իւ շինած գործէն
Վարդեան կը հանչեն:

Մեղրի քանի մը խորխոսներ
Անհէր էին մնացեր,
Իշամեղուաց երամ մը զող,
Միւս կողոպտող, բալանող,
Խորխոսներուն այդ կ'ըլլայ տէր:
Դեմ կենալով Մեղուներ՝

Պիծակի մի
Խնդիրն ասեմս կը հանուի:

(¹) Փոխանակ բառիցս ամ բան զամ ուղղիչն զնէ ի լուսանցս՝ աւր բան զաւր:

(¹) Օր. ունի զարդարեալ:

(²) Տէր ի լուսանցս յաւելեալ ի բուն իսկ զրչէն:

(³) Օր. վրիպանօր զրէ՝ ոմոլեկան:

(⁴) Օր. զրէ ի Բարձրելոյն:

(⁵) Տգեղեմ իրրեւ ներգ. պակասէ ի բառգիրս:

(⁶) Մթ 5, 28:

Վնիւ կտրել չէր դիւրին .
Կարգ մը վկայք կ'ըսէին
Թէ շուրջ մեղրին պատուական
Մեղուններու խիստ նման
Կենդանիներ բուխ, քեւաւոր
Երկարածել, ձայնաւոր
Երկար ասեմ տեսած էին :

Այլ գործին

Լոյս մը չէր տար այդ յայտնութիւն .
Զի նշաններ միեւնոյն
Իշամեղուք ալ ունէին
Ի՞նչպէս մեջէն ելլել խնդրին,
Ի՞նչպէս Պիծակ նամբով արդար
Դասաստանէն այդ ելլար :
Նոր քննութեանց ձեռք զարկաւ նա,
Եւ որպէս զի իմանայ,
Պարագանքն այդ խնդրոյն մեծ
Մրջիւններուն ունկնդրեց :
Այլ կարելի չեղաւ դարձեալ
Բանը պարզել վնիւ տալ :
« Ի՞նչ հարկ, ի՞նչ պէտք այդ ձեւերու
Կ'ըսէ ուշիմ մէկ Մեղու,
Վեց ամիսէ ի վեր անա
Դործըն ի կախ կը մնայ .
Առջի օրէն ոչ մէկ մաս
Յատաջացաւ մեր այս դաս :
Զրկաւ՝ որ մեղրն այդպէս մնայ .
Կ'ապականի, կ'անշահմայ .
Ա՛յ ասեմ է որ դասաւոր
Տայ իր վնիւ բանաւոր

Զի բաւական

Քննութիւններն երկնցան :
Հարցափորձեր պէտք չէ այսօր,
Դիրքեր, ձեւեր անվայսման :
Տո՛ւր հրաման որ քե՛զ' մեկ
Ու քէ ոսոխ գործ տեսնենք .
Պի՛տ հասկցուի դիւրաւ քէ —
Երկուքէն ո՞վ կարող է
Քաղցր հիւրով անմահական
Շինել բշիջ աննման : »
Իշամեղուք զայս մեղծելով
Յայտնուեցաւ յայնչի կերպով
Թէ այդ արուեստ խիստ վեր է
Իրենց ոյժէ :

Ասոր վրայ Պիծակ վստահ
Մեղրը տեսնց ձեռք կուտայ :

Թարգմանեց

ԼԱՅՈՆՏԷՆ

ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԱԶԳԻ ՄԵ ԳՐԱՄԱԳԼՈՒԻԹԸ

Հետեւեալը Երուսաղէմի Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղին նախաձեռնութեամբ կատարուած Միութեան Գաւառահանգստականի հանդիսին Տիար Գ. Մխալեանի կողմէ տրուած բանախօսութիւնն է : ԽՄԳ.

Փափաք յայտնուեցաւ որ քանի մը խօսք եւ ալ ընեմ այս հանդէսի մէջ :

Ես, չպիտի խօսիմ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեանքին եւ գործունէութեան մասին : Արեւին լոյսը ապացոյցի եւ վկայութեան պէտք չունի : Սովորաբար պոռացող կանչողները չեն որ օգտակար կ'ըլլան մարդերու ընկերութեան . խոնարհները, որոնք ստուերին եւ լուսութեան մէջ կը գործեն, անոնք են՝ որ մեծագոյն ծառայութիւնը բերած են իրենց նմաններուն : Միւս կողմէն անոնք որ մղուած իրենց ազնուական հողի թելադրութիւններէն, ուզած են բարիք գործել իրենց նմաններուն, հալածուած են միշտ : Մենք, մարդիկս, բոլորնքս իրող եւ քարերով ճգմած ենք շարունակ գլուխները անոնց՝ որոնք մեր բարիքը եւ զարգացումը միայն ուզած են, եւ կը սպասենք որ մահաւան անոնք, պաշտամունքի առարկայ գերեզմաններ ունենալու համար մեր առջեւ :

Բայց դառնամ իմ նիւթիս : Ազգի մը դրամագլուխը. — Բայց ո՞վ է ազգը . ի՞նչ պէտք կը չինուի ան : Ազգ մը մարդերու եւ ընտանիքներու ընկերութիւն մըն է, որոնք սովորաբար նոյն լեզուն կը խօսին, հողի նոյն կտորը կը գաւառին իրր իրենց հայրենիքը, նոյն պատմութիւնը ապրած են, զարբերու ընթացքին, նոյն կրօնքը, շատ անգամ, կը լեցնէ իրենց հաւատալու ներքին ծարաւը . եւ այս ամենէն վեր, մանաւանդ, ա՛յն գլխակցութիւնը որ զիրենք կը միացնէ հասարակաց տեսիլներով, զգացումներով ու ձգտումներով :

Սակայն ազգը կազմող այս պայմանները նոյն ուժը չունին : Ազգ մը կրնայ իր լեզուն կորսնցնել, հայրենիքը կրնայ խոյս տալ իր ոտքերուն ներքեւէն, հաւատքը կը զաղրի հասարակաց ըլլալէ, բայց ան կը պահէ իր սեպհական անհատականութիւնը

ա՛յն հոգեկան ձգտումներով զորս շեշտեցինք քիչ առաջ։

Մենք, իբրև ազգ մը, պահած ենք մեծ չափով մեր հայրերու լեզուն. մեր ժողովուրդի մէկ կարևոր մասը կը բնակի իր հայրերու հողին վրայ, փոյթ չէ թէ պըզտիկցած ու սեղմուած. քրիստոնէական կըրօնքը մեզ ամէնքս կը միացնէ հաւատքի եղբայրութեան մէջ, թէև զանազան եկեղեցիներու բաժնուած, եւ մեր մէջէն շատեր՝ անտարրեր դարձած հաւատքի պահանջներուն հանգէպ։ Բայց ասոնցմէ վի՛ր կը մնայ մեր պատմութիւնը, մեր կեանքի եւ քաղաքակրթութեան պատկերացումը, ուր կը կարդանք մեր պայքարները, մեր անկումներն ու պարտութիւնները, մեր փառքի օրերը, եւ մենք, որչափ իրարմէ հեռու, իրար հասկնալու անկարող շատ անգամ, բայց կը միանանք իրրեւ ազգային հաւաքականութիւն՝ հասարակաց խնայելնրով ու ձգտումներով։

Մեր անհակացողութիւնները գոյութիւն կ'առնեն մեր ազգային նպատակներուն հասնելու մեր նախասիրութիւններէն և կիրարկելի միջոցներու և մեթոդներու տարբերութենէն։

Հիմա որ զաղափար մը կազմեցինք ազգի էութեան մասին, արդէն իսկ հասկցած պէտք է ըլլանք թէ ո՛րն է ազգի մը դրամազուլը։

Այդ հասարակաց դրամազուլը որ դրամով չի չափուիր, որ մեր իւրաքանչիւրին մէջ է և որ սակայն մեր գրպաններուն մէջ չի պահուիր, կը կազմեն մեր լեզուն, մեր հայրենիքը, մեր եկեղեցին, մեր գիրքերն ու գրականութիւնը, մեր արուեստն ու ճարտարութիւնը. մէկ խօսքով մեր հոգիին ու սիրտին այն զանազան արտայայտութիւնները որ ազգերու շարքին մէջ մեզի համար կը շինեն մեր սեպհական գիմագծութիւնը։

Ազգի մը դրամազուլը իր թիւին մէջ չէ, սեպհական հողին ընդարձակութեան մէջ չէ, հարստութեան աճումին մէջ ալ չէ, նոյնիսկ պետական կեանքի մէջ ալ չի գրտնուիր։ Ասոնք անշուշտ արհամարհելի պայմաններ չեն. եթէ թիւերնիս տասնապատկուէր, հարստութիւննիս աճէր, հողը տարածուէր մեր ոտքերուն տակ՝ երջանիկ պիտի ըլլայի անշուշտ, եւ գուք ալ ինծի

հետ. բայց անոնք ունենալը երկրորդական բաներ են. ազգը շինող հիմնական պայմանը իմացական և հոգեկան տարրն է, շատ աւելի կարևոր քան բոլոր միասնէրը միասին առած։

Զինատան չորս հարիւր միլիոն բնակիչ կը համրէ, անսահման հողի մը տէր է ան. բայց ազգ մըն է ըսել կը վարանիմ. մինչ անդին, Եւրոպայի մէկ անկիւնը պըզտիկ Պելճիքան, երկու տարբեր ցեղերէ բռնակուած, պզտիկ հողի մը մէջ թխմուած իր վեց միլիոնէն աւելի բնակչութեամբ, Զինատանէն գերազանց ազգ մըն է, վասն զի Զինատանէն աւելի է իր իմացական և հոգեկան դրամազուլը։ Ո՛ւր է ազգի մը ուժին և գոյութեան զաղտնիքը։ Ապրող էակները, կուգայ պահ մը իրենց կեանքին մէջ, որ երկունքի ցաւէն կը բռնուին և իրենց մարմինէն բաներ մը կը փրթին իրենց սեպհական կեանքովը ապրելու համար — սերունդն է ան։ Աստուածաշունչը կը պատմէ. Ադամի կողէն առնուեցաւ Եւան, ազգերու մայրը։ Ազգը պահելու և ուժովցնելու համար ամէն մարդ, ամէն անհատ իր կողմէն պէտք է ազգը, հաւաքականութիւնը ծնի. իր անձէն, իր հոգիէն, իր միտքէն, իր սիրտէն, իր բովանդակ էութենէն բան մը փրթելու է, ազգին, հաւաքականութեան միանալու համար, որ ըլլայ ան ուժեղ ու տեսական։ Եւ ազգն ալ, իր կարգին, որ ծնունդն է ամենուս, կուգայ մեզ իւրաքանչիւրս ապրեցնել, երբ դժբախտ պարագաները կուգան մեր իւրաքանչիւրին գոյութիւնը վտանգել. զաւկի մը պէս, որ իր երախտագէտ հոգիին արեււով կը տաքցնէ իր ծերացած ու սպառած ծնողքներու ստուած արիւնն ու անդամները։

Եկեղեցականը, վարժապետը, զրագէտը, արհեստաւորը, վաճառականը, պարզ աշխատաւորը կը գործակցին ազգին կեանքը ուժովցնելու և պահելու համար։

Բոլոր այս բացատրութիւնները կրնան ամփոփուիլ սա բանաձևին մէջ. ամէնքը մէկին համար, մէկը ամէնքին համար։ Ուրչափ ուժեղ է այս հակացողութիւնը ազգը կազմող իւրաքանչիւր անհատի մէջ, այնքան զօրաւոր ու մեծ է այն ազգը։

Հայ ժողովուրդը՝ իբրև ամէնէն աւելի տառապած ու գոյութիւնը վտանգուած ժողովուրդ մը, և հակառակ ատոր՝ ամենէն

աւելի տոկացող ժողովուրդ մը, զօրեղապէս ունի իր մէջ ազգային զիտակցութիւնը, որուն ամենէն կարկառուն արտայայտութիւնն է այն զոհողութեան ու նուիրումի ոգին զոր իր արիւնին մէջ պատուաւորած են դարաւոր տառապանքներն ու վտանգները: Անձնական փորձառութեամբ տեսած եմ մեր մէջ խոնարհ մարդեր. երբ իրենց զիմում կ'ըլլայ ունէ նպատակ խնդիրներով, կը մոռնան յաճախ թէ հացը կը պակսի իրենց տոկային մէջ, աշխատանքը չի վճարել, վաղը անստոյգ է իրենց զիմաց, և սակայն կը բանան իրենց պարպուած ու նիհար քսակը և կը պարպեն զայն ամբողջութեամբ, վաղուան համար մտածելը Աստուծոյ ձգելով:

Ազգային այս զիտակցութիւնը, մեր հասարակաց խտէշները զօրաւոր դրդիչներ են մեզ գործի մղելու անհատարար թէ հաւաքարար, և ատոր արդիւնքները մէջ տեղն են: Կը քալենք մեր հասարակաց նպատակին: Եղած են պահեր ուր կը կարծենք բռնել զայն վերջապէս. և ահա, հարուածը կ'իջնայ մեր գլխուն, կ'իյնանք. սակայն ձեռքերնիս կը պահենք երկարած զէպի բաղձացուած նպատակը, և ոտքի կ'ելլենք միշտ, մեր ընթացքը շարունակելու համար զէպ առաջ. մինչ նպատակը մեր աչքերէն հեռացած է հորիզոններու լայնքով:

Մեր այդ հաւաքական գործունէութիւններէն ամէնէն աչքի զարնողներէն մէկն է Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, իր 25 տարիներու կեանքին մէջ. անիկա ինքնին ազգը շինող գործօն մըն է, աղէտքներ կը դարմանէ, տկարները ոտքի կը հանէ, կըրթութեան կը սատարէ, եկեղեցիին կը ծառայէ, հայրենիքի շինութեան կ'օժանդակէ: Թող ներուի ըսել ինձի որ այս գործերուն մէջ չէ իր մեծութիւնը: Ամէն ատեն ունեցած ենք աւելի կամ պակաս չափով այդ բաները: Ազգը միշտ փութացած է իր վերքերը դարմանելու աշխատանքին մէջ: Միութեան մեծութիւնը և առաւելութիւնը, ինչպէս քիչ առաջ այս բեմէն այնքան լաւ կերպով ներկայացուեցաւ, իր կազմակերպական սխառմին մէջ է, որ անոր կուտայ կեանք ու տեղականութիւն, և զայն կը շինէ մշտական արդիւնաւորութեամբ կազմակերպութիւն մը: Միութիւնը գտած է գաղտնիքը ազգաշինութեան և ազգա-

պահպանումի գործը տեղականացնելու, և օրէ օր աւելի ընդարձակելու, ազատ պարագաներու և զէպքերու քանդումներէն ու ճակատագրի հարուածներէն: Ասիկա աննախընթաց բան մըն է մեր տարեգրութեանց մէջ, զիտական ամուր պատուանդանի մը վրայ հաստատուած: Ես մօլեռանդ մը չեմ. կրնայ Բարեգործականը իր թեթութիւններն ունենալ. կրնայ սխալի մերթ գործին բո՛ւն մարդը գտնելու մէջ. բայց զազափարն է որ զիս կը խանդավառէ: Բարեգործականը պիտի ապրի որչափ հայ ազգը ապրի, և ի՞նչ կ'ըսեմ, ազգը պիտի ապրի քանի որ կրցած է Բարեգործականին ծնունդ տալ: Անիկա խտէշի մը իրականացումն է որ անմահութիւնը ունի իր առջև:

Սիրենք զայն, դուրգուրանք անոր վրայ:

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀՐԱՆԳԻ (ՄԵԼՔՈՆ ԿԻՐԱՃԵԱՆ) — Ամբողջական Երկեր. Ա. Պանդուխտի Կեանքէն. հրատարակող Պրագէճեհրու Բարեկամներու Մատենադարան Բ. Պարիս 1931. էջ՝ 216, գին 20 Ֆրանկ:

«Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ»-ու Մատենադարան Բ. Պրատարակութիւնն է ասիկա: Անցեալ տարի, երբ անոնք հրատարակեցին Ա. Թիւրք (Թ. Զարգարեանի Արձակ էջեր և Հէքեաթներ) կը գրէինք. «Գողցիլ է Ն. Գ. Բարեկամներուն աշխատանքը, և մենք կը սպասենք յաջորդ հատորներուն հրատարակութեան» (Սիրոյ, 1930, էջ 358): Ահա՛ւստիկ այժմ, անոնք ի լոյս ընծայած են «Հրանդի Ամողջական Երկերու Ա. Հատորը» — Պանդուխտի Կեանքէն: Այս երկու սիրուն հատորները արտաքինով յար և նման են նոյն գեղատիպ տպագրութիւնը՝ մաքուր վէլէն թուղթի վրայ, միևնոյն կողքի պատկերով՝ Մ. Բէպագէտի ներառուեալ վրձինէն, գրեթէ հաւասար էջերով և միևնոյն ծաւալով, նմանապէս հեղինակի լուսանկարով և կենսագրականով: Սակայն ներքը նիւթերու և զրակաւորութեան բաւական ակնառու տարբերութիւններ կը տեսնենք: Երկու հեղինակներն ալ գրագէտ են և գաւառացի, հոն ծնած են և աւելի գաւառն ու գաւառացին կը պատկերեն, բայց Թ. Զարգարեան բանաստեղծ է, ու մաքուր և բարձր ոճ ունի, մինչդեռ Հրանդ՝ թէև գրագէտ բանաստեղծական աշխատող՝ գրած է պանդուխտներու սիրոյն համար, և ո՛չ ի՛նչ գրականութեան, գեղարուեստի. իր լեզուն ու ոճը շատ մաքուր չէ, ինչպէս ինքն ալ կը խոստովանի. «Ես ինքս ալ յարգարուն գրելու անփոյթ պիտի գտնուիմ, գրչիս ծայրէն մի անգամ դուրս թռածը, գրուածը, ժայռին վրայ

նետուած փրփուրին պէս, փերտին յարգաբերութեամբ զգոնամ Պանդուխտի նեամբին մէջ» «կարգ չպիտի դնեմ ի նմա, և ո՛չ իսկ արուեստ» (էջ 35)։ Եւ ահա թուրքերէն բառերու խումբ մը — համալ (յաճախ գործածուած), զուրպան, քեմէ, սելանի, խամ, խամուէ, քալմալը եօզուր, մանի, հայնի։ Անշուշտ, շատ անգամ ստիպուած կը գործածէ այս բառերը՝ երբ պանդուխտներուն լեզուովը կը խօսի։ զանոնք խօսեցնել կուտայ, և անոնց երգերէն սիրուն քառերակներ կը դնէ իր նամակներուն մէջ։ Ունի գաւառական բառեր ալ, զոր օր. ոքոմանի (= որոճայու բան = մտածուած), կոբիլի (հերիսայ), հայնի։

Ռ. Զարգարեանի հատորը ունի բանաստեղծական ու նկարագրական գոհար էջեր, մինչ շրանգի այս հատորին նիւթն է ցոմսկներ պանդուխտներու կեանքն, և քանի մը փրփուրներ։

Միջոն կրօնեան ծնած է 1859-ին, Բալուի Հաւառ գիւղը. դեռ 11 տարեկան՝ Պոլիս կուգայ իրբեւ պանդուխտ, սակայն բախտ կ'ուենեայ յաճախելու Սկիւտարի ձեմարանը՝ զասընկեր ունենալով Միհրան Դուրեանը (Մեծանուն Դուրեան Պատրիարքը)։ Ապա կ'աշակերտի ժամանակին ծանօթ հայկական խաչատուր Միսաքեանի։ 1878 էն սկսեալ ուսուցչական ասպարէզ կը մտնէ։ 1915 ի մեծ եղեռնին է որ կը ձերբակալուի և Այաշի բանտը կ'աքորուի. և երկար տանջանքներէ փրկ՝ կը նահատակուի իր գրագէտ բնկերներուն հետ՝ 56 տարեկան հասակին։

Իր գրական աշխատանքը կը սկսի հրապարակագրութեամբ, կը գրէ ժամանակին կարեւոր թերթներուն, ինչպէս Հայրենիք, Երկազուն, Արեւելիք, Ծաղկամբ, Սուրմանգակի, Մեակի, Ազատամարտի, Մալիսի, «Հայ Գրականութիւն»-ի, Ոսանի, Ծանրի, և այլն, Լրանդ, Ծառացի, Ծանր, Աւօ ծածկանուններով։ Ա. Արփիարեանի թելադրութեամբ է որ նամակի ձեռք կը նկարագրէ Պոլիս եկած գաւառացի պանդուխտներուն խղճ կեանքը, կորովի և յուզիչ շնչով մը՝ նըպատակ ունենալով չազգային ջողերու ուշադրութիւնը հրաւիրել անոնց վրայ, որոնք իրենց հայրենի օճախը լքելով՝ Պոլիս կը լեցուէին և կը չիւնէին կ'աշխատի համոզել ազգին մեծերը՝ որպէսզի զարման մը խորհին, և օգնեն անոնց իրենց հայրենիքին մէջ մնալու, որ Պոլիս չգան ու տառապանքէն չիւնէին։

Հետաքրքրական է յիշել՝ թէ շրանգ նախապէս յամառ գրարարեան մըն էր, և երբ 1905-ին, Դուրեան Սրբազան Ն. Ենոքյանի կրօնական երգերը աշխարհաբար ոտանաւորի կը փրփուէր՝ շրանգ գրական երկար պայքար մ'ունեցաւ անոր հետ, Պոստալի և Թիւրքականի մը նախապէս։ Կ'արժէ յիշել նաև պանդուխտի մը հետաքրքրական նամակի սկզբածքը. «Քրիստոսի ծառայ Ակօնն շատ բարե . . . ինչ» (էջ 31)։

Շրանգ դեռ բաղմամբ յոգուածներ ունի փերթիշեալ թերթներուն մէջ, որոնք, անշուշտ, ուրիշ հատոր մը պիտի կազմեն։

Մ. Կրօնեան շատ ծանօթ է նոր սերունդին. իրմէ լոյս տեսած են միայն Գրարք Լեզալ

գաւաղիւրքը, Մեքոպ եւ Սահակ՝ հայ գրերու պատմութիւն մը, և թարգմանութիւն մը 1915-ին, երբ կը ձերբակալուի, իր տունը կը խուսարկուի և ձեռագրիները կ'այրուին ստիպանութեան կողմէ. աննշան մաս մը միայն կ'ազատի, և այն ալ պակասաւոր, միայն Ռընանի Յիսուսի կեանքը գործին թարգմանութիւնը լրիւ մնացած է (անտպ)։

Ա. Արփիարեան շրանգը կը կոչէ «Դառնացած սրտի բանաստեղծ»։ արդարեւ, անոր գրականութիւնը կը ձգտի նկարել պանդուխտներու ներքին տառապանքը և շուշանել զարմանը։ Ան գրականութեան համար չի գրեր, այլ՝ տառապանքի մէջ եղող կեանքերու և հոգիներու փրկութեան համար։ Ան իր արժանաւոր տեղը կը բնայ գրաւել մեր տոհմային գրականութեան մէջ։

ՍՈՒՆ ԳՐԳ.

ՓՇՐԱՆԳՆԵՐ ԶՈՒՂԱՀԱՅ ԵՒ ՀՆԳՒՆԱՀԱՅ ԲԱՆԵԱՀԻԹԱԿԻՆԵՐԻՅ (սաղեւ եւ ժողովրդական երգեր). 17-18րդ դար։ Գրեց՝ Արամ Երեմեան։ Ազգ. Մատենադարան, քիւ ՃԻԹ., Վիեննա, Մխիթարեան Տպարան. երես 80. զին՝ 1 մետր։

Արամ Երեմեան 1916-21-ին Սպահանի 42 հայաբնակ գիւղեր այցելելուն առիթով գովելի եռուսդով մը հաւաքած ու երեք ընդհանուր բաժանումներով զատաւորած (Սիրոյ երգեր, Հաւաքանքներ երգեր և Միւս խրթական, գովական, նկարագրական) երգեր՝ ու մամուլին յանձնած է իր «Փշրանքներ» կոչած ժողովրդային բանահիւսութեան նմուշները, որոնք թերեւ օր մը կորսուէին եթէ պակսէր իր հոգածութիւնը։

Գործին սկիզբը Ա. Ե. ի կողմէ կայ համառօտ այլ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը Զուրահայ և Հնդկահայ գաղութներու ծագման, անոնց յառաջդիմութեան սատար հանդիսացող ազգայններուն, այսինքն՝ զպրոցին, մամուլին, ընկերութեանց, տեղական աշուղներուն, և լոյս տեսնող երգերուն շուրջ։

Անոնց մէջ բնաւ պէտք չէ փնտել Գողթան երգեր կոչուած ու իրր հին հայ հագներգութեան օրինակ ծառայող մեր գաւառական նմուշներուն խորքն ու շնորհքը. վասնզի մարդ ո՛րքան կարգալիկ պակսէ Ժողովուրդին տեղագործած հատուածները, միջքան աւելի կը համոզուի երջանկայիշատակ Դուրեան պատրիարքի սա տեսութեան թէ՛ այդ պատառիկները գիրով մեզի փոխանցող մատենագիրը իր հոգին ու արուեստին համապատասխան խորք և գաղափարութիւն տուած ըլլալու է անոնց։

ՔՇՐԱՆԳՆԵՐ կազմող ինչ ինչ տաղերու մէջ զգացումներ արտայայտող գեղեցիկ նմանութիւններ և բացատրութիւններ կան տեղ տեղ։ Հատարակիչը իր ուսումնասիրութեան ընթացքին անոնց լաւագոյններուն մէջ բերումներովը անդրադարձած է անոնց արժէքներուն, և ըստ արժանւոյն բրած է իր գնահատանքները այդպիսիներէն խրաքանչիւրի մասին. և այս՝ յաճախ մատնանշուած օրինակները կանխող ծանօթութիւններուն զուգընթաց։

ԶԳՈՒՂԱՀԱՅ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԲՍԱՆԵՒԼԻՆԳԱՄԱԿՈՂ

Մայիս 24 կիր. օրը առաւօտուն Սր. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ յետ Ս. Պատարագի կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ Հանգ. Ազգ. Բարերար Պօղոս փաշա Նուպարի և Միութեան ուրիշ հանգուցեալ բարերարներու հոգւոյն համար, Հ. Բ. Բ. Միութեան Բաժնէհինգամեակին առթիւ: Այս կրօնական պաշտամունքին նախագահեց Գեր. Մկրտիչ Ս. Աղաւանդի:

Իսկ կէսօրէն ետք՝ տեղւոյս Հ. Բ. Բ. Միութեան Մասնաճիւղին վարչութիւնը գեղեցիկ հանդէս մը կազմակերպած էր ժամը 3 30ին, ժառանգաւորաց վարժարանի ընդարձակ սրահին մէջ, որ լեցուած էր գրեթէ ամբողջութեամբ, մօտաւորապէս 500 հոգի ներկայութեամբ:

Կը նախագահէր Ս. Աթոռոյս Պար. Տղայ՝ Գեր. Տ. Մեծոփ Սրբազան, որ կարճ ուղերձով մը բացաւ հանդէսը:

Գլխաւոր խօսողներն էին Գեր. Տ. Մկրտիչ Սրբազան Աղաւանդի, որ իր խօսքերը անձնական յիշատակներով ալ համեմելով՝ դրուստեց Պօղոս փաշա Նուպարը, և ցուցուց արժէքը առողջ հիմնած Միութեան, որ մեր ազգին մէջ նախախնամական մեծ դեր պիտի կատարէր: Եւ Տիար Գ. Մխայեան՝ որուն բանաստեղծութիւնը դրուած է Սյունի ներկայ թիւին մէջ:

Գեղեցիկ արտասանութիւն մ'ըբաւ նաեւ ժառ. Վրժ. Ի աշակերտներէն Պ. Ծ. Համբարեան, որ կրցաւ իր նիւթին շնորհքն ու ուժգնութիւնը տպւորել իրերով արտայայտել: Արտասանութիւն մ'ալ ըրաւ Օր. Ա. Զաքեան, Ս. Թարգմանչաց Վրժ. Ի աշակերտուհիներէն:

Խմբերգներ երգուեցան ժառ. Սանեբու կողմէ՝ Հոգ. Տ. Դաւիթ Վրդ. Ի առաջնորդութեամբ, և Ս. Թարգմանչաց աշակերտուհիներուն կողմէ՝ առաջնորդութեամբ Տիկին վարդ-Պատրիկի:

Հանդէսին վայել աւելցուց մանաւանդ Պ. Ե. Խնտամեան, որ դաշնակի ընկերակցութեամբ ջութակի վրայ ընտիր կտորներ նուագեց:

Նախագահ Սրբազանը պահպանելով մը փականց տպաւորել այս հանդէսը, որ տեւեց ժամ մը և երեք քառորդ:

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ՏՕՆԸ

Երուսաղէմի հայ ժողովուրդին և Միաբանութեան համար հանդիսութեան օր մըն է Համբարձման Տօնն ալ: Նախորդ իրիկունէն Միաբանութիւնը կ'երթայ 21-րդնեաց լեռը, կատարելու համար երկնայեան ժամերգութիւն և գիշերային պաշտամունք, որ կէս գիշերին մօտ կ'աւարտի:

Հակառակ օդին քիչ մը տաք ըլլալուն՝ կիր. առաւօտ ժողովուրդը խուռներամ փութացած էր համբարձի տեղւոյն վրայ օրուան խորհուրդը տնայարկելու:

Պատարագիչն էր Միաբանութեան ձերու-

նազարդ անդամներէն Գեր. Տ. Մատթէոս Եպս. Գայրգճեան, որ աղուօր քարոզ մըն ալ խօսեցաւ՝ հակադրելով Բրիտտոնի, Երկնաւոր Թագաւորին, վերադարձը իր հայրենիքը՝ այս երկրի վրայ աստուածային իր օրհնաբեր և վերաբար արշաւանքը կատարելէ ետք, և վերադարձը գէպի հայրենիք մահկանացու աշխարհականներու՝ օրոնք իրենց հարստահարութիւններով աւերներ և թշուառութիւններ կը թողուն իրենց ետին:

Հակառակ իր յառաջացեալ տարիքին՝ Սրբազանը այնքան կ'ըրոյժէ էր՝ որքան էր Զատիկ առաւօտուն, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, ուր նաեւ պատարագած և քարոզած էր Ս. Յարութեան տօնին տպաւորել հանգիստութեանց առթիւ:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

Պօլնիական Ազգային Տօնի տարեկարձին առթիւ, Պատր. Տեղապահ Սրբազանը, հետն ունենալով Ս. Աթոռոյս Աւագ Թարմանը՝ մայիս 3-ին այցելեց քաղաքիս Պոլնիական Հիւպատոս-բանը, և շնորհակտեց Պ. Ընդհ. Հիւպատոսը:

Պաղեստինի Ստրիկանտիսիան Ընդհանուր Հրամանատար Գնդապետ Մարգարիտայի քաղաքէն մեկնումին առթիւ, Երուսաղէմի Քաղաքապետ Վսեմ. Բաղդու Պէյնէշապի կողմէ մայիս 7-ին յետ միջօրէի թէյասեղան տրուեցաւ իր ապարանքի պարտէզին մէջ: Եղած մասնաւոր հրաւերին վրայ սոյն թէյասեղանին ներկայ գտնուեցաւ Պատր. Տեղապահ Սրբազանը, հետն ունենալով Հոգ. Տ. Պարգե վարդապետը և Տիար Կ. Նուրեանը:

Երուսաղէմի Անգլիական Զօրաց Հրամանատար Գնդապետ Մոնկոմերի և իր Տիկինը եւ քաղաքիս Թարութի Տօրէն Մր. Սուրբ իր հիւրերով Մայիս 18-ին վանքս այցելեցին և առաջնորդուեցան Ս. Յակոբայ Տաճարը, ուր ցոյց տրուեցան իրենց եկեղեցական հնութիւններ: Այս յիշեալ հիւրերը Պատր. Տեղապահ Սրբազանի կողմէ ընդունուեցան Պատրիարքարանիս դահլիճին մէջ, ուր պատշաճ մեծարանքներ եղան:

Երուսաղէմի Անգլիական Քահանայապետաց Հրամանատար, Գնդապետ Մոնկոմերի և իր ընտանիւստի կողմէ մայիս 21-ի գիշերը ժամը 8-ին հացկերոյթ մը տրուեցաւ Տեղապետի 21-ր. Բանակատեղիին մէջ:

Վսեմ. Գնդապետի մասնաւոր հրաւերին վրայ Պատր. Տեղապահ Սրբազանը, հետն ունենալով Հոգ. Տ. Կիւրեղ վարդապետը, ներկայ գտնուեցաւ սոյն հացկերոյթին, որ տեւեց մինչև ժամը 10 և որուն մասնակցեցան Զօրագունդի սպաներ, պաշտօնական համագործակցութիւն Ս. Աթոռոյս Պատր. Տեղապահը, որ միակ հոգեւորական հրաւիրեալն էր, առաքիյն եղած մասնաւոր մեծարանաց: Հացկերոյթի պահուն ընտիր կտորներ նուագեց 21-ն. Նուագախումբը:

Երուսաղէմի Տեղապետ Ստեփան Կոլենին տարեկան մարդահանդէսը տեղի ունեցաւ մայիս 23-ին: Ներկայ գտնուեցան Պատրիարքարանիս կողմանէ Հոգ. Տ. Կիւրեղ և Տ. Պարգե վարդապետները:

- 10.— Կրտսերներու Լիկայի ընդարձակում:
- 11.— Համագործակցութիւն բարենպաստի ընկերութեանց հետ:

Օ Գ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Ր Զ

- 1.— Ազգային մշակոյթի կադմեականութիւն:
- 2.— Լայն օժանդակութիւն դպրոց. վարժարաններու:
- 3.— Կրթական միանձեռն ծրագրի մշակում:
- 4.— Հակահշիւ անփական և նպաստընչող վարժարաններու:
- 5.— Հիմնարկութիւն վարժապետանոցի:
- 6.— Ուսուցիչներու և մտաւարականներու օգնութիւն:
- 7.— Հրատարակութիւն դասագիրքներու:
- 8.— Հրատարակչականի կադմեականութիւն:
- 9.— Հայերէնի ձրի դասագրքերութիւն:
- 10.— Ազգային դասական բանաստեղծութիւններ:
- 11.— Շարժականի հաւաքածոյ:
- 12.— Դրամական մրցանակներ և հայ տաղանդի ցուցահանդէսներ:
- 13.— Ինքնարաւ որբերու պաշտպանութիւն:
- 14.— Կադմութիւն կայաններու, Ազգամրներու, Դրագարաններու, Հարաններու և Ազգացութեան Գրասենեակներու:
- 15.— Քաջաւերանք Մարմնակրթութեան և Ակադեմիայի:
- 16.— Կարգադրութիւն տեղական ծառայութեանց:
- 17.— Հիմնարկութիւն Դարձանատուներու, Մեկուսարաններու, և Բժշկանքորոմներու:
- 18.— Բժշկական ձրի ուսաստիւթիւն:
- 19.— Սուրիոյ և այլ դպրականներու տեղաւորում:
- 20.— Դպրականներու աշակցութիւն և պաշտպանութիւն:
- 21.— Պատահական օգնութիւն աղէտեալներու:
- 22.— Հողագործներու հող, լճիան, սերմնորու:
- 23.— Արհեստաւորներու դործիք և նիւթ:
- 24.— Հայաստանի ներգաղթ:
- 25.— Նուպարաշէն տիպար աւանի կառուցում:
- 26.— Համեստ աշխատաւորներու բնակարաններու շինութիւն:
- 27.— Օժանդակութիւն Հայաստանի մշակոյթի և Համալսարանին:
- 28.— Հայաստանի մէջ հողագործական և հարտարարուեցողական ձեռնարկներ:
- 29.— «Բարեգործականի Տուն» երեանի մէջ:
- 30.— Օգնութիւն բազմաժին ընտանիքներու:
- 31.— Պաշտպանութիւն մանուկներու և մօռլներ:

Կ Ա Ր Ե Ի Ո Ր Ա Զ Դ

Ա. Արոճոյ Տպարանէն գիրք ապսպրողներ պէ՛տ է նկատի ունենալ
թէ պոստի ծախքը միշտ գնողին վրայ է:

ՍՏԱՅՈՒԱԾ ԳԻՐԳԵՐ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԾԽԱՆ

(Ս. ՇԱՐՔ ԱՐՁԱԿՆԵՐ, ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ, ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ)

Վ. Ա. Հ. Է. Հ. Ա. Յ. Կ. 1930, Վրէլգոյ. Կալիֆորնիա:

Դիմել՝ Armenian Educational Foundation 331 Fourth Ave, New York.

Գին՝ 75 սենս երես՝ 126:

ԾՐԱԳԻՐ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Վ. Ա. Ր. ՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ՝ ՈՒՂԵԳԻԾԸ

ՀՐՏ. Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻԻՆ. 1931. Տպգ. Տէր-Յակոբեան: Երես՝ 39

դիմել՝ 17, Rue Danesne, Paris (13):

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԻՋԻ ՀԱՅՈՑ

40րդ ՏԱՐԵՇՐՁԱՆ

Տպգ. Տէր-Յակոբեան, Պարիս:

ՆԵՂՈՍԻ ԶՈՅԸ (ՆՈՐԱՎԷՊ)

ՄԱՍԻՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ. ՀրՏ. «Սահակ-Մեհրապ» Տպագրատան,

Գահիրէ, 1931. Երես 36 գին՝ 3 էգ. դր.

դիմել՝ Sahag-Mesrob 25, Chareh Tawfik, Le Caire:
